॥ श्रीहरि ॥

॥ श्री ज्ञानेश्वरी भावार्थदीपिका ॥

॥ अध्याय नववा ॥

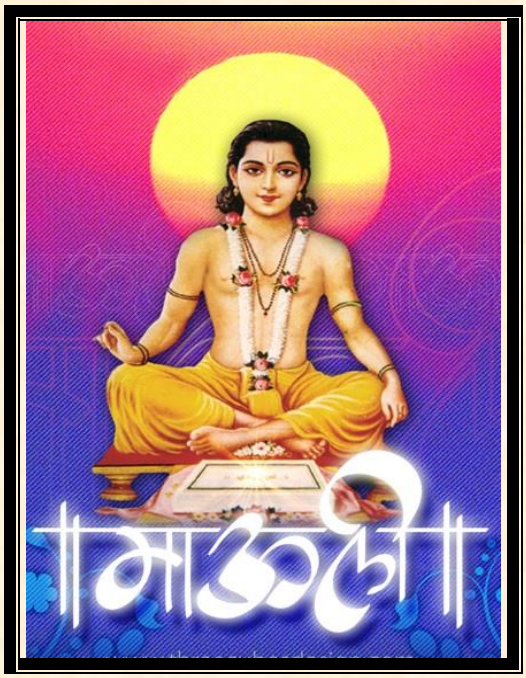

*****

हेचि आम्हां करणे काम ।

बीज वाढवावे नाम ॥

*****

संतचरणरज

बाळकृष्ण प्रकाश कदम

जय हरि सांस्कृतीक प्रतिष्ठान, सोलापूर

॥ अध्याय नववा ॥

॥ राजविद्याराजगुह्ययोगः ॥

तरी अवधान एकलें दीजे । मग सर्वसुखासि पात्र होईजे ।
हें प्रतिज्ञोत्तर माझें । उघड ऐका ॥ १ ॥
परी प्रौढी न बोलों हो जी । तुम्हां सर्वज्ञांच्या समाजीं ।
देयावें अवधान हे माझी । विनवणी सलगीची ॥ २ ॥
कां जे लळेयांचे लळे सरती । मनोरथांचे मनोरथ पुरती ।
जरी माहेरें श्रीमंतें होती । तुम्हां ऐसीं ॥ ३ ॥
तुमचे या दिठिवेयाचिये वोलें । सासिन्नले प्रसन्नतेचे मळे ।
ते साउली देखोनि लोळें । श्रांतु जी मी ॥ ४ ॥
प्रभू तुम्ही सुखामृताचे डोहो । म्हणौनि आम्हीं आपुलिया
स्वेच्छा वोलावो लाहों ।
येथही जरी सलगी करूं बिहों । तरी निवों कें पां ॥ ५ ॥
नातरी बालक बोबडां बोलीं । कां वांकुडा विचुका पाउलीं ।
ते चोज करूनि माउली । रिझे जेवीं ॥ ६ ॥
तेवीं तुम्हां संतांचा पढियावो । कैसेनि तरी आम्हांवरी हो ।
या बहुवा आळुकिया जी आहों । सलगी करीत ॥ ७ ॥
वांचूनि माझिये बोलतिये योग्यते । सर्वज्ञ भवादृश श्रोते ।
काय धड्यावरी सारस्वतें । पढों सिकिजे ॥ ८ ॥
अवधारा आवडे तेसणा धुंधुरु । परि महातेजीं न मिरवे काय
करूं । अमृताचिया ताटीं वोगरूं । ऐसी रससोय कैंची ॥९॥
हां हो हिमकरासी विंजणें । कीं नादापुढें आइकवणें ।
लेणियासी लेणें । हें कहीं आथी ॥ १० ॥

सांगा परिमळें काय तुरंबावें । सागरें कवणें ठायीं नाहावें ।
हें गगनचि आडे आघवें । ऐसा पवाडु कैंचा ॥ ११ ॥
तैसें तुमचें अवधान धाये । आणि तुम्ही म्हणा हें होये ।
ऐसें वक्तृत्व कवणा आहे । जेणें रिझा तुम्ही ॥ १२ ॥
तरी विश्वप्रगटितिया गभस्ती । काय हातिवेन न कीजे
आरती । कां चुळोदकें आपांपती । अर्घ्यु नेदिजे ॥ १३ ॥
प्रभू तुम्ही महेशाचिया मूर्ती । आणि मी दुबळा अर्चितुसें भक्ती
। म्हणौनि बोल जर्‍ही गंगावती । त-ही स्वीकाराल कीं ॥१४॥
बाळक बापाचिये ताटीं रिगे । आणि बापातेंचि जेवऊं लागे ।
कीं तो संतोषिलेनि वेगें । मुखचि वोढवी ॥ १५ ॥
तैसा मीं जरी तुम्हांप्रती । चावटी करीतसें बाळमती ।
तरी तुम्ही संतोषिजे ऐसी जाती । प्रेमाची असे ॥ १६ ॥
आणि तेणें आपुलेपणाचेनि मोहें । तुम्हीं संत घेतले असा बहुवें
। म्हणौनि केलिये सलगीचा नोहे । आभारु तुम्हां ॥१७॥
अहो तान्हयाचें लागतां झटें । तेणें अधिकचि पान्हा फुटे ।
रोषें प्रेम दुणवटे । पढियंतयाचेनि ॥ १८ ॥
म्हणौनि मज लेंकुरवाचेनि बोलें । तुमचें कृपाळूपण निदैलें ।
तें चेइलें ऐसें जी जाणवलें । यालागीं बोलिलो मीं ॥ १९ ॥
ए-हवीं चांदिणें पिकविजत आहे चेपणीं । कीं वारया घापत
आहे वाहणी । हां हो गगनासि गंवसणी । घालिजे केवीं ॥२०॥
आइका पाणी वोथिजावें न लगे । नवनीतीं माथुला न रिगे ।
तेवीं लाजिलें व्याख्यान निगे । देखोनि जयातें ॥ २१ ॥
हें असो शब्दब्रह्म जिये बाजे । शब्द मावळलेया निवांतु निजे ।

तो गीतार्थु मर्‌हाठिया बोलिजे । हा पाडु काई ॥ २२ ॥
परि ऐसियाही मज धिंवसा । तो पुढति याचि येकी आशा ।
जे धिटींवा करूनि भवादृशां । पढियंतया होआवें ॥ २३ ॥
तरि आतां चंद्रापासोनि निववितें । जें अमृताहूनि जीववितें ।
तेणें अवधानें कीजो वाढतें । मनोरथां माझिया ॥ २४ ॥
कां जैं दिठिवा तुमचा वरुषे । तैं सकळार्थ सिद्धि मती पिके
। ए-हवीं कोंभेला उन्मेषु सुके । जरी उदास तुम्ही ॥ २५ ॥
सहजें तरी अवधारा । वक्तृत्वा अवधानाचा होय चारा ।
तरी दोंदें पेलती अक्षरां । प्रमेयाचीं ॥ २६ ॥
अर्थ बोलाची वाट पाहे । तेथ अभिप्रावोचि अभिप्रायातें विये
। भावाचा फुलौरा होत जाये । मतिवरी ॥ २७ ॥
म्हणौनि संवादाचा सुवावो ढळे । त-ही हृदयाकाश सारस्वतें
वोळे । आणि श्रोता दुश्चिता तरि वितुळे । मांडला रसु ॥२८॥
अहो चंद्रकांतु द्रवता कीर होये । परि ते हातवटी चंद्रीं कीं
आहे । म्हणौनि वक्ता तो वक्ता नोहे । श्रोतेनिविण ॥ २९ ॥
परि आतां आमुतें गोड करावें । ऐसें तांदुळीं कायसा
विनवावें । साइखडियानें काइ प्रार्थावें । सूत्रधारातें ॥ ३० ॥
तो काय बाहुलियांचिया काजा नाचवी । कीं आपुलिये जाणिवेची
कळा वाढवी । म्हणौनि आम्हां या ठेवाठेवी । काय काज ॥ ३१ ॥
तवं श्रीगुरू म्हणती काइ जाहलें । हें समस्तही आम्हां पावलें
। आतां सांगैं जें निरोपिलें । नारायणें ॥ ३२ ॥
येथ संतोषोनि निवृत्तिदासें । जी जी म्हणौनि उल्हासें ।
अवधारा श्रीकृष्ण ऐसें । बोलते जाहले ॥ ३३ ॥

श्रीभगवानुवाच ।
इदं तु ते गुह्यतमं प्रवक्ष्याम्यनसूयवे ।
ज्ञानं विज्ञानसहितं यज्ज्ञात्वा मोक्ष्यसेऽशुभात् ॥ १॥

नातरि अर्जुना हें बीज । पुढती सांगिजेल तुज ।
जें हें अंत:करणींचें गुज । जिवाचिये ॥ ३४ ॥
येणें मानें जीवाचें हिये फोडावें । मग गुज कां पां मज
सांगावें । ऐसें कांहीं स्वभावें । कल्पिशी जरी ॥ ३५ ॥
तरी परियेसी गा प्राज्ञा । तूं आस्थेचीच संज्ञा ।
बोलिलिये गोष्टीची अवज्ञा । नेणसी करूं ॥ ३६ ॥
म्हणौनि गूढपण आपुलें मोडो । वरि न बोलणेंही बोलावें
घडो । परि आमुचिये जीवींचें पडो । तुझ्या जीवीं ॥ ३७ ॥
अगा थानीं कीर दूध गूढ । परि थानासीचि नव्हे कीं गोड ।
म्हणौनि सरो कां सेवितयाची चाड । जरी अनन्यु मिळे ॥३८॥
मुडांहूनि बीज काढिलें । मग निर्वाळलिये भूमीं पेरिलें ।
तरि तें सांडीविखुरीं गेलें । म्हणों ये कायी ॥ ३९ ॥
यालागीं सुमनु आणि शुद्धमती । जो अनिंदकु अनन्यगती ।
पैं गा गौप्यही परी तयाप्रती । चावळिजे सुखें ॥ ४० ॥
तरि प्रस्तुत आतां गुणीं इहीं । तूं वांचून आणिक नाहीं ।
म्हणौनि गुज तरी तुझ्या ठायीं । लपऊं नये ॥ ४१ ॥
आतां किती नावानावा गुज । म्हणतां कानडें वाटेल तुज ।
तरी ज्ञान सांगेन सहज । विज्ञानेंसी ॥ ४२ ॥
परि तेंचि ऐसेनि निवाडें । जैसें भेसळलें खरें कुडें ।
मग काढिजे फाडोवाडें । पारखूनियां ॥ ४३ ॥

कां चांचूचेनि सांडसें । खांडिजे पय पाणी राजहंसें ।
तुज ज्ञान विज्ञान तैसें । वांटूनि देऊं ॥ ४४ ॥
मग वारयाचिया धारसा । पडिन्नला कोंडा कां नुरेचि जैसा ।
आणि कणांचा आपैसा । राशिवा जोडे ॥ ४५ ॥
तैसें जें जाणितलेयासाठीं । संसार संसाराचिये गांठीं ।
लाऊनि बैसवी पाटीं । मोक्षश्रियेच्या ॥ ४६ ॥

राजविद्या राजगुह्यं पवित्रमिदमुत्तमम् ।
प्रत्यक्षावगमं धर्म्यं सुसुखं कर्तुमव्ययम् ॥ २॥

जे जाणणेया आघवेयांच्या गांवीं । गुरुत्वाची आचार्य पदवी
। जें सकळ गुह्यांचा गोसावी । पवित्रां रावो ॥ ४७ ॥
आणि धर्माचें निजधाम । तेवींची उत्तमाचें उत्तम ।
पैं जया येतां नाहीं काम । जन्मांतराचें ॥ ४८ ॥
मोटकें गुरुमुखें उदैजत दिसे । आणि हृदयीं स्वयंभचि असे ।
प्रत्यक्ष फावों लागे तैसें । आपैसयाचि ॥ ४९ ॥
तेवींचि गा सुखाच्या पाउटीं । चढतां येइजे जयाच्या भेटी ।
मग भेटल्या कीर मिठी । भोगणेंयाही पडे ॥ ५० ॥
परि भोगाचिये एलीकडिलिये मेरे । चित्त उभें ठेलें सुखा भरे
। ऐसें सुलभ आणि सोपारें । वरि परब्रह्म ॥ ५१ ॥
पैं गा आणिकही एक याचें । जें हातां आलिया तरी न वचे ।
आणि अनुभवितां कांही न वेचे । वरि विटेहि ना ॥ ५२ ॥
येथ जरी तूं तर्किका । ऐसी हन घेसी शंका ।
ना येवढी वस्तु हे लोकां । उरली केविं पां ॥ ५३ ॥

जे एकोत्तरेयाचिया वाढी । जळतिये आगीं घालिती उडी ।
ते अनायासें स्वगोडी । सांडिती केवीं ॥ ५४ ॥
तरी पवित्र आणि रम्य । तेवींचि सुखोपाय गम्य ।
आणि स्वसुख परम धर्म्य । वरि आपणपां जोडे ॥ ५५ ॥
ऐसा अवघाचि हा सुरवाडु आहे । तरी जना हातीं केविं उरों
लाहे । हा शंकेचा ठावो कीर होये । परि न धरावी तुवां ॥५६॥

अश्रद्दधानाः पुरुषा धर्मस्यास्य परंतप ।
अप्राप्य मां निवर्तन्ते मृत्युसंसारवर्त्मनि ॥ ३॥

पाहे पां दूध पवित्र आणि गोड । पासी त्वचेचिया पदराआड
। परि तें अव्हेरूनि गोचिड । अशुद्ध काय न सेविती ॥५७॥
कां कमलकंदा आणि दर्दुरीं । नांदणूक एकेचि घरीं ।
परि परागु सेविजे भ्रमरीं । येरां चिखलुचि उरे ॥ ५८ ॥
नातरी निदैवाच्या परिवरीं । लोह्या रुतलिया आहाति सहस्त्रवरी
। परि तेथ बैसोनि उपवासु करी । कां दरिद्रें जिये ॥५९॥
तैसा हृदयामध्यें मी रामु । असतां सर्वसुखाचा आरामु ।
कीं भ्रांतासी कामु । विषयावरी ॥ ६० ॥
बहु मृगजळ देखोनि डोळां । थुंकिजे अमृताचा गिळितां गळाळा
। तोडिला परिसु बांधिला गळां । शुक्तिकालाभें ॥६१॥
तैसी अहंममतेचिये लवडसवडी । मातें न पवतीचि बापुडीं ।
म्हणौनि जन्ममरणाची दुथडीं । डहुळितें ठेलीं ॥ ६२ ॥
ए-हवीं मी तरी कैसा । मुखाप्रति भानु कां जैसा ।
कहीं दिसे न दिसे ऐसा । वाणीचा नोहे ॥ ६३ ॥

मया ततमिदं सर्वं जगदव्यक्तमूर्तिना ।
मत्स्थानि सर्वभूतानि न चाहं तेष्ववस्थितः ॥ ४॥

माझेया विस्तारलेपणा नांवें । हें जगचि नोहे आघवें ।
जैसें दूध मुरालें स्वभावें । तरि तेंचि दहीं ॥ ६४ ॥
कां बीजचि जाहलें तरु । अथवा भांगारचि अळंकारु ।
तैसा मज एकाचा विस्तारु । तें हें जग ॥ ६५ ॥
हें अव्यक्तपणें थिजलें । तेंचि मग विश्वाकारें वोथिजलें ।
तैसें अमूर्तमूर्ति मियां विस्तारलें । त्रैलोक्य जाणें ॥ ६६ ॥
महदादि देहांतें । इयें अशेषेंही भूतें ।
परी माझ्या ठायीं बिंबतें । जैसें जळीं फेण ॥ ६७ ॥
परि तया फेणांआंतु पाहतां । जेवीं जळ न दिसे पंडुसुता ।
नातरी स्वप्नींची अनेकता । चेइलिया नोहिजे ॥ ६८ ॥
तैसीं भूतें इयें माझ्या ठायीं । बिंबती तयांमाजीं मी नाहीं ।
इया उपपत्ती तुज पाहीं । सांगितलिया मागां ॥ ६९ ॥
म्हणौनि बोलिलिया बोलाचा अतिसो । न कीजे यालागीं हें
असो । परी मज आंत पैसो । दिठी तुझी ॥ ७० ॥

न च मत्स्थानि भूतानि पश्य मे योगमैश्वरम् ।
भूतभृन्न च भूतस्थो ममात्मा भूतभावनः ॥ ५॥

आमुचा प्रकृतीपैलीकडील भावो । जरी कल्पनेवीण लागसी पाहों ।
तरी मजमाजीं भूतें हेंही वावो । जें मी सर्व म्हणौनी ॥७१॥
ए-हवीं संकल्पाचिये सांजवेळे । नावेक तिमिरेजती बुद्धीचे डोळे
। म्हणौनि अखंडितचि परि झांवळे । भूतभिन्न ऐसें देखे ॥७२॥

तेचि संकल्पाची सांज जैं लोपे । तैं अखंडितचि आहे स्वरूपें
। जैसें शंका जातखेंवो लोपे । सापपण माळेचें ॥ ७३ ॥
ए-हवीं तरी भूमीआंतूनि स्वयंभ । काय घडेयागाडगेयाचे निघती
कोंभ । परि ते कुलालमतीचे गर्भ । उमटले कीं ॥७४॥
नातरी सागरींच्या पाणी । काय तरंगाचिया आहाती खाणी
। ते अवांतर करणी । वारयाची नव्हे ॥ ७५ ॥
पाहें पां कापसाच्या पोटीं । काय कापडाची होती पेटी ।
तो वेढितयाचिया दिठी । कापड जाहला ॥ ७६ ॥
जरी सोनें लेणें हौनी घडे । तरी तयाचें सोनेंपण न मोडे ।
येर अळंकार हे वरचिलीकडे । लेतयाचेनि भावें ॥ ७७ ॥
सांगें पडिसादाचीं प्रत्युत्तरें । कां आरिसां जें आविष्करें ।
तें आपलें कीं साचोकारें । तेथेंचि होतें ॥ ७८ ॥
तैसी इये निर्मळे माझ्या स्वरूपीं । जो भूतभावना आरोपी ।
तयासी तयाच्या संकल्पीं । भूताभासु असे ॥ ७९ ॥
तेचि कल्पिती प्रकृती पुरे । तरि भूताभासु आधींचि सरे ।
मग स्वरूप उरे एकसरें । निखळ माझें ॥ ८० ॥
हें असो आंगीं भरलिया भवंडी । जैशा भोंवत दिसती अरडीदरडी ।
तैशी आपुलिया कल्पना अखंडीं । गमती भूतें ॥८१॥
तेचि कल्पना सांडूनि पाहीं । तरि मी भूतीं भूतें माझिया
ठायीं । हें स्वप्नींही परि नाहीं । कल्पावयाजोगें ॥ ८२ ॥
आतां मीच एक भूतांतें धर्ता । अथवा भूतांमाजीं मी असता
। या संकल्पसन्निपाता- । आंतुलिया बोलिया ॥ ८३ ॥
म्हणौनि परियेसी गा प्रियोत्तमा । यापरी मी विश्वेंसीं

विश्वात्मा । जो इया लटकिया भूतग्रामा । भाव्यु सदा ॥८४॥
रश्मीचेनि आधारें जैसें । नव्हे तेंचि मृगजळ आभासे ।
माझ्या ठायीं भूतजात तैसें । आणि मातेंहीं भावी ॥ ८५ ॥
मी ये परीचा भूतभावनु । परि सर्व भूतांसि अभिन्नु ।
जैसी प्रभा आणि भानु । एकचि ते ॥ ८६ ॥
हा आमुचा ऐश्वर्ययोगु । तुवां देखिला कीं चांगु ।
आतां सांगे कांहीं एथ लागु । भूतभेदाचा असे ॥ ८७ ॥
यालागीं मजपासूनि भूतें । आनें नव्हती हें निरुतें ।
आणि भूतांवेगळिया मातें । कहींच न मनीं हो ॥ ८८ ॥

यथाकाशस्थितो नित्यं वायुः सर्वत्रगो महान् ।
तथा सर्वाणि भूतानि मत्स्थानीत्युपधारय ॥ ६॥

पैं गगन जेवढें जैसें । पवनुहि गगनीं तेवढाचि असे ।
सहजें हालविलिया वेगळा दिसे । ए-हवीं गगन तेंचि तो ॥८९॥
तैसें भूतजात माझ्या ठायीं । कल्पिजे तरी आभासे कांहीं ।
निर्विकल्पीं तरी नाहीं । तेथ मीचि मी आघवें ॥ ९० ॥
म्हणौनि नाहीं आणि असे । हें कल्पनेचेनि सौरसें ।
जें कल्पनालोपें भ्रंशे । आणि कल्पनेसवें होय ॥ ९१ ॥
तेंचि कल्पितें मुद्दल जाये । तैं असे नाहीं हें कें आहे ।
म्हणौनि पुढती तूं पाहे । हा ऐश्वर्ययोगु ॥ ९२ ॥
ऐसिया प्रतीतिबोधसागरीं । तूं आपणेयातें कल्लोळु एक करीं
। मग जंव पाहासी चराचरीं । तंव तूंचि आहासी ॥ ९३ ॥
या जाणणेयाचा चेवो । तुज आला ना म्हणती देवो ।

तरी आतां द्वैत स्वप्न वावो । जालें कीं ना ॥ ९४ ॥
तरी पुढती जरी विपायें । बुद्धीसी कल्पनेची झोंप ये ।
तरी अभेदबोधु जाये । जैं स्वप्नीं पडिजे ॥ ९५ ॥
म्हणौनि ये निद्रेची वाट मोडे । निखळ उद्‌बोधाचेंचि आपणपें
घडे । ऐसें वर्म जें आहे फुडें । तें दावों आतां ॥९६॥
तरी धनुर्धरा धैर्या । निकें अवधान देईं बा धनंजया ।
पैं सर्व भूतांतें माया । करी हरी गा ॥ ९७ ॥

सर्वभूतानि कौन्तेय प्रकृतिं यान्ति मामिकाम् ।
कल्पक्षये पुनस्तानि कल्पादौ विसृजाम्यहम् ॥ ७॥

जिये नांव गा प्रकृती । जे द्विविधा सांगितली तुजप्रती ।
एकी अष्टधा भेदव्यक्ती । दुजी जीवरूपा ॥ ९८ ॥
हा प्रकृतीविखो आघवा । तुवां मागां परिसिलासी पांडवा ।
म्हणौनि असो काई सांगावा । पुढतपुढती ॥ ९९ ॥
तरी ये माझिये प्रकृती । महाकल्पाच्या अंतीं ।
सर्व भूतें अव्यक्तीं । ऐक्यासि येती ॥ १०० ॥
ग्रीष्माच्या अतिरसीं । सबीजें तृणें जैसीं ।
मागुती भूमीसी । सुलीनें होतीं ॥ १०१ ॥
कां वार्षिये ढेंढें फिटे । जेव्हां शारदीयेचा अनुघडु फुटे ।
तेव्हां घनजात आटे । गगनींचे गगनीं ॥ १०२ ॥
नातरी आकाशाचे खोंपे । वायु निवांतुचि लोपे ।
कां तरंगता हारपे । जळीं जेवीं ॥ १०३ ॥
अथवा जागिनलिये वेळे । स्वप्न मनींचें मनीं मावळे ।

तैसें प्राकृत प्रकृतीं मिळे । कल्पक्षयीं ॥ १०४ ॥
मग कल्पादीं पुढती । मीचि सृजीं ऐसी वदंती ।
तरी इयेविषयीं निरुती । उपपत्ती आइक ॥ १०५ ॥

प्रकृतिं स्वामवष्टाभ्य विसृजामि पुनः पुनः ।
भूतग्राममिमं कृत्स्नमवशं प्रकृतेर्वशात् ॥ ८॥

तरी हेचि प्रकृती किरीटी । मी स्वकीया सहजें अधिष्ठीं ।
तेथ तंतूसमवाय पटी । जेंवि विणावणी दिसे ॥ १०६ ॥
मग तिये विणावणीचेनि आधारें । लहाना चौकडिया पटत्व
भरे । तैसीं पंचात्मकें आकारें । प्रकृतीचि होय ॥ १०७ ॥
जैसें विरजणियाचेनि संगें । दूधचि आटेजों लागे ।
तैशी प्रकृती आंगा रिगे । सृष्टीपणाचिया ॥ १०८ ॥
बीज जळाची जवळीक लाहे । आणि तेंचि शाखोपशाखीं
होये । तैसें मज करणें आहे । भूतांचें हें ॥ १०९ ॥
अगा नगर हें रायें केंलें । या म्हणणया साचपण कीर आलें ।
परि निरुतें पाहतां काय सिणलें । रायाचे हात ॥ ११० ॥
आणि मी प्रकृती अधिष्ठीं तें कैसें । जैसा स्वप्नीं जो असे ।
मग तोचि प्रवेशे । जागृतावस्थे ॥ १११ ॥
तरी स्वप्नौनि जागृती येतां । काय पाय दुखती पंडुसुता ।
कीं स्वप्नामाजीं असतां । प्रवासु होय ॥ ११२ ॥
या आघवियाचा अभिप्रावो कायी । जे हें भूतसृष्टीचें कांहीं ।
मज एकही करणें नाहीं । ऐसाचि अर्थु ॥ ११३ ॥
जैसी रायें अधिष्ठिली प्रजा । व्यापारें आपुलालिया काजा ।

तैसा प्रकृतिसंगु हा माझा । येर करणें तें इयेचें ॥ ११४ ॥
पाहे पां पूर्णचंद्राचिये भेटी । समुद्रीं अपार भरतें दाटी ।
तेथ चंद्रासि काय किरीटी । उपखा पडे ॥ ११५ ॥
जड परि जवळिका । लोह चळे तरी चळो कां ।
तरि कवणु शीणु भ्रामका । सन्निधानाचा ॥ ११६ ॥
किंबहुना यापरी । मी निजप्रकृति अंगिकारीं ।
आणि भूतसृष्टी एकसरी । प्रसवोंचि लागे ॥ ११७ ॥
जो हा भूतग्रामु आघवा । असे प्रकृतीआधीन पांडवा ।
जैसी बीजाचिया वेलपालवा । समर्थ भूमी ॥ ११८ ॥
नातरी बाळादिकां वयसा । गोसावी देहसंगु जैसा ।
अथवा घनावळी आकाशा । वार्षिये जेवीं ॥ ११९ ॥
कां स्वप्नासि कारण निद्रा । तैसी प्रकृती हे नरेंद्रा ।
या अशेषाहि भूतसमुद्रा । गोसाविणी गा ॥ १२० ॥
स्थावरा आणि जंगमा । स्थूळा अथवा सूक्ष्मा ।
हे असो भूतग्रामा । प्रकृतिचि मूळ ॥ १२१ ॥
म्हणौनि भूतें हन सृजावीं । कां सृजिलीं प्रतिपाळावीं ।
इयें करणीं न येती आघवीं । आमुचिया आंगा ॥ १२२ ॥
जळीं चंद्रिकेचिया पसरती वेली । ते वाढी चंद्रें नाहीं
वाढविली । तेविं मातें पावोनि ठेलीं । दूरी कर्में ॥ १२३ ॥

न च मां तानि कर्माणि निबध्नन्ति धनंजय ।
उदासीनवदासीनमसक्तं तेषु कर्मसु ॥ ९॥

आणि सुटलिया सिंधुजळाचा लोटु । न शके धरूं सैंधवाचा घाटु । तेविं सकळ कर्मा मीचि शेवटु । तीं काय बांधती मातें ॥१२४॥
धूम्ररजांची पिंजरीं । वाजतिया वायूतें जरी होकारी । कां सूर्यबिंबामाझारीं । आंधारें शिरे ॥ १२५ ॥
हें असो पर्वताचिये हृदयींचें । जेविं पर्जन्यधारास्तव न खोंचें । तेविं कर्मजात प्रकृतीचें । न लगे मज ॥ १२६ ॥
ए-हवीं इये प्रकृतिविकारीं । एकु मीचि असे अवधारीं । परि उदासीनाचिया परी । करीं ना करवीं ॥ १२७ ॥
जैसा दीपु ठेविला परिवरीं । कवणातें नियमी ना निवारी । आणि कवण कवणिये व्यापारीं । राहाटे तेंहि नेणें ॥ १२८ ॥
तो जैसा कां साक्षिभूतु । गृहव्यापारप्रवृत्तिहेतु । तैसा भूतकर्मीं अनासक्तु । मी भूतीं असें ॥ १२९ ॥
हा एकचि अभिप्रावो पुढतपुढती । काय सांगों बहुतां उपपत्ती । येथ एकहेळां सुभद्रापती । येतुलें जाण पां ॥ १३० ॥

मयाध्यक्षेण प्रकृतिः सूयते सचराचरम् ।
हेतुनानेन कौन्तेय जगद्विपरिवर्तते ॥ १०॥

जे लोकचेष्टां समस्तां । जैसा निमित्तमात्र कां सविता । तैसा जगत्प्रभवीं पंडुसुता । हेतु मी जाणें ॥ १३१ ॥
कां जें मियां अधिष्ठिलिया प्रकृती । होती चराचराचिया संभूती । म्हणौनि मी हेतु हे उपपत्ती । घडे यया ॥ १३२ ॥
आतां येणें उजिवडें निरुतें । न्याहाळीं पां ऐश्वर्ययोगातें । जे माझ्या ठायीं भूतें । परी भूतीं मी नसें ॥ १३३ ॥

अथवा भूतें ना माझ्या ठायीं । आणि भूतांमाजीं मी नाहीं ।
या खुणा तूं कहीं । चुकों नको ॥ १३४ ॥
हें सर्वस्व आमुचें गूढ । परि दाविलें तुज उघड ।
आतां इंद्रियां देऊनि कवाड । हृदयीं भोगीं ॥ १३५ ॥
हा दंशु जंव नये हातां । तंव माझें साचोकारपण पार्था ।
न संपडे गा सर्वथा । जेविं तुषीं कणु ॥ १३६ ॥
ए-हवीं अनुमानाचेनि पैसें । आवडे कीर कळलें ऐसें ।
परि मृगजळाचेनि वोलांशें । काय भूमि तिमे ॥ १३७ ॥
जें जाळ जळीं पांगिलें । तेथ चंद्रबिंब दिसे आंतुडलें ।
परि थडिये काढूनि झाडिलें । तेव्हां बिंब कें सांगैं ॥ १३८ ॥
तैसें बोलवरी वाचाबळें । वायांचि झकविजती प्रतीतीचें डोळे
। मग साचोकारें बोधावेळे । आथि ना होइजे ॥ १३९ ॥

अवजानन्ति मां मूढा मानुषीं तनुमाश्रितम् ।
परं भावमजानन्तो मम भूतमहेश्वरम् ॥ ११॥

किंबहुना भवा बिहाया । आणि साचें चाड आथि जरी मियां
। तरि तूं गा उपपत्ती इया । जतन कीजे ॥ १४० ॥
ए-हवीं दिठी वेधली कवळें । तैं चांदणियातें म्हणे पिंवळें ।
तेंविं माझ्या स्वरूपीं निर्मळें । देखती दोष ॥ १४१ ॥
नातरी ज्वरें विटाळलें मुख । तें दुधातें म्हणे कडू विख ।
तेविं अमानुषा मानुष । मानिती मातें ॥ १४२ ॥
म्हणौनि पुढतपुढती धनंजया । झणें विसंबसी या अभिप्राया
। जे इया स्थूलदृष्टी वायां । जाइजेल गा ॥ १४३ ॥

पैं स्थूलदृष्टी देखती मातें । तेंचि न देखणें जाण निरुतें ।
जैसें स्वप्नींचेनि अमृतें । अमरा नोहिजे ॥ १४४ ॥
ए-हवीं स्थूलदृष्टी मूढ । मातें जाणती कीर दृढ ।
परि तें जाणणेचि जाणणेया आड । रिगोनि ठाके ॥ १४५ ॥
जैसा नक्षत्राचिया आभासा- । साठीं घातु झाला तया हंसा ।
माजीं रत्नबुद्धीचिया आशा । रिगोनियां ॥ १४६ ॥
सांगैं गंगा या बुद्धी मृगजळ । ठाकोनि आलियाचें कवण फळ
। काय सुरतरु म्हणौनि बाबुळ । सेविली करी ॥ १४७ ॥
हार निळयाचाचि दुसरा । या बुद्धी हातु घातला विखारा ।
कां रत्नें म्हणौनि गारा । वेंचि जेंवीं ॥ १४८ ॥
अथवा निधान हें प्रगटलें । म्हणौनि खदिरांगार खोळे भरिले
। कां साउली नेणतां घातलें । कुहा सिंहें ॥ १४९ ॥
तेवीं मी म्हणौनि प्रपंचीं । जिहीं बुडी दिधली कृतनिश्चयाची
। तिहीं चंद्रासाठीं जेवीं जळींची । प्रतिभा धरिली ॥ १५० ॥
तैसा कृतनिश्चयो वायां गेला । जैसा कोण्ही एकु कांजी
प्याला । मग परिणाम पाहों लागला । अमृताचा ॥ १५१ ॥
तैसें स्थूलाकारी नाशिवंतें । भरंवसा बांधोनि चित्तें ।
पाहती मज अविनाशातें । तरी कैंचा दिसें ॥ १५२ ॥
आगा काई पश्चिमसमुद्राचिया तटा । निघिजत आहे पूर्विलिया
वाटा । कां कोंडा कांडतां सुभटा । कणु आतुडे ॥१५३॥
तैसें विकारलें हें स्थूळ । जाणितले या मी जाणवतसें केवळ ।
काई फेण पितां जळ । सेविलें होय ॥ १५४ ॥
म्हणौनि मोहिलेंनि मनोधर्में । हेंचि मी मानूनि संभ्रमें ।

मग येथिंची जियें जन्मकर्में । तियें मजचि म्हणती ॥ १५५ ॥
येतुलेनि अनामा नाम । मज अक्रियासि कर्म ।
विदेहासि देहधर्म । आरोपिती ॥ १५६ ॥
मज आकारशून्या आकारु । निरुपाधिका उपचारु ।
मज विधिवर्जिता व्यवहारु । आचारादिक ॥ १५७ ॥
मज वर्णहीना वर्णु । गुणातीतासि गुणु ।
मज अचरणा चरणु । अपाणिया पाणी ॥ १५८ ॥
मज अमेया मान । सर्वगतासी स्थान ।
जैसें सेजेमाजीं वन । निदेला देखे ॥ १५९ ॥
तैसें अश्रवणा श्रोत्र । मज अचक्षूसी नेत्र ।
अगोत्रा गोत्र । अरूपा रूप ॥ १६० ॥
मज अव्यक्तासी व्यक्ती । अनार्तासी आर्ती ।
स्वयंतृप्ता तृप्ती । भाविती गा ॥ १६१ ॥
मज अनावरणा प्रावरण । भूषणातीतासि भूषण ।
मज सकळ कारणा कारण । देखती ते ॥ १६२ ॥
मज सहजातें करिती । स्वयंभातें प्रतिष्ठिती ।
निरंतरातें आव्हानिती । विसर्जिती गा ॥ १६३ ॥
मी सर्वदा स्वतःसिद्धु । तो कीं बाळ तरुण वृद्धु ।
मज एकरूपा संबंधु । जाणती ऐसे ॥ १६४ ॥
मज अद्वैतासि दुजें । मज अकर्तयासि काजें ।
मी अभोक्ता कीं भुंजें । ऐसें म्हणती ॥ १६५ ॥
मज अकुळाचें कुळ वानिती । मज नित्याचेनि निधनें शिणती
। मज सर्वांतरातें कल्पिती । अरि मित्र गा ॥ १६६ ॥

मी स्वानंदाभिरामु । तया मज अनेक सुखांचा कामु ।
आघवाचि मी असे समु । कीं म्हणती एकदेशी ॥ १६७ ॥
मी आत्मा एक चराचरीं । म्हणती एकाचा कैंपक्ष करीं ।
आणि कोपोनि एकातें मारीं । हेंचि वाढविती ॥ १६८ ॥
किंबहुना ऐसें समस्त । जे हे मानुषधर्म प्राकृत ।
तयाचि नांव मी ऐसें विपरीत । ज्ञान तयांचें ॥ १६९ ॥
जंव आकारु एक पुढां देखती । तंव हा देव येणें भावें भजती
। मग तोचि विघडलिया टाकिती । नाहीं म्हणौनि ॥ १७० ॥
मातें येणें येणें प्रकारें । जाणती मनुष्य ऐसेनि आकारें ।
म्हणौनि ज्ञानचि तें आंधारें । ज्ञानासि करी ॥ १७१ ॥

मोघाशा मोघकर्माणो मोघज्ञाना विचेतसः ।
राक्षसीमासुरीं चैव प्रकृतिं मोहिनीं श्रिताः ॥ १२॥

यालागीं जन्मलेचि ते मोघ । जैसें वार्षियेवीण मेघ ।
कां मृगजळाचे तरंग । दुरूनीचि पाहावें ॥ १७२ ॥
अथवा कोल्हेरीचे असिवार । नातरी वोडंबरीचे अळंकार ।
कीं गंधर्वनगरीचे आवार । आभासती कां ॥ १७३ ॥
साबरी वाढिन्नल्या सरळा । वरी फळ ना आंतु पोकळा ।
कां स्तन जाले गळां । शेळिये जैसें ॥ १७४ ॥
तैसें मूर्खाचें तया जियालें । आणि धिग् कर्म तयांचें निपजलें
। जैसें साबरी फळ आलें । घेपे ना दीजे ॥ १७५ ॥
मग जें कांहीं ते पढिन्नले । तें मर्कटें नारळ तोडिले ।
कां आंधळया हातीं पडिलें । मोतीं जैसें ॥ १७६ ॥

किंबहुना तयांचीं शास्त्रें । जैशीं कुमारीं हातीं दिधलीं शस्त्रें ।
कां अशौच्या मंत्रें । बीजें कथिलीं ॥ १७७ ॥
तैसें ज्ञानजात तयां । आणि जें कांहीं आचरलें गा धनंजया ।
तें आघवेंचि गेलें वायां । जें चित्तहीन ॥ १७८ ॥
पैं तमोगुणाची राक्षसी । जे सद्बुद्धीतें ग्रासी ।
विवेकाचा ठावोचि पुसी । निशाचरी जे ॥ १७९ ॥
तिये प्रकृती वरपडे जाले । म्हणौनि चिंतेचेनि कपोलें गेले ।
वरि तामसीयेचिये पडिले । मुखामाजीं ॥ १८० ॥
जेथ आशेचिये लाळे । आंतु हिंसा जीभ लोळे ।
तेवींचि असंतोषाचे चाकळे । अखंड चघळी ॥ १८१ ॥
जे अनर्थाचे कानवेरी । आवाळुवें चाटीत निघे बाहेरी ।
जे प्रमादपर्वतींची दरी । सदाचि मातली ॥ १८२ ॥
जेथ द्वेषाचिया दाढा । खसखसां ज्ञानाचा करिती रगडा ।
जे अगस्ती गवसणी मूढां । स्थूल बुद्धि ॥ १८३ ॥
ऐसे आसुरिये प्रकृतीचे तोंडीं । जे जाले गा भूतोंडीं ।
ते बुडोनि गेले कुंडीं । व्यामोहाच्या ॥ १८४ ॥
एवं तमाचिये पडिले गर्तें । न पविजतीचि विचाराचेनि हातें ।
हें असो ते गेले जेथें । ते शुद्धीचि नाहीं ॥ १८५ ॥
म्हणौनि असोतु इयें वायाणीं । कायशीं मूर्खांचीं बोलणीं ।
वायां वाढवितां वाणी । शिणेल हन ॥ १८६ ॥
ऐसें बोलिलें देवें । तेथ जी जी म्हणितलें पांडवें ।
आइकें जेथ वाचा विसवे । ते साधुकथा ॥ १८७ ॥

महात्मानस्तु मां पार्थ दैवीं प्रकृतीमाश्रिताः ।
भजन्त्यनन्यमनसो ज्ञात्वा भूतादिमव्ययम् ॥ १३॥

तरी जयाचे चोखटे मानसीं । मी होऊनि असें क्षेत्रसंन्यासी ।
जया निजेलियातें उपासी । वैराग्य गा ॥ १८८ ॥
जयाचिया आस्थेचिया सद्भावा । आंतु धर्म करी राणिवा ।
जयाचें मन ओलावा । विवेकासी ॥ १८९ ॥
जे ज्ञानगंगे नाहाले । पूर्णता जेऊनि धाले ।
जे शांतीसी आले । पालव नवे ॥ १९० ॥
जे परिणामा निघाले कोंभ । जे धैर्यमंडपाचे स्तंभ ।
जे आनंदसमुद्रीं कुंभ । चुबकळोनि भरिले ॥ १९१ ॥
जया भक्तीची येतुली प्राप्ती । जे कैवल्यातें परौतें सर
म्हणती । जयांचिये लीलेमाजीं नीति । जियाली दिसे ॥१९२॥
जे आघवांचि करणीं । लेईले शांतीचीं लेणीं ।
जयांचें चित्त गवसणी । व्यापका मज ॥ १९३ ॥
ऐसें जे महानुभाव । दैविये प्रकृतीचें दैव ।
जे जाणोनियां सर्व । स्वरूप माझें ॥ १९४ ॥
मग वाढतेनि प्रेमें । मातें भजती जे महात्मे ।
परि दुजेपण मनोधर्में । शिवतलें नाहीं ॥ १९५ ॥
ऐसें मीच होऊनि पांडवा । करिती माझी सेवा ।
परि नवलावो तो सांगावा । असे आइक ॥ १९६ ॥

सततं कीर्तयन्तो मां यतन्तश्च दृढव्रताः ।
नमस्यन्तश्च मां भक्त्या नित्ययुक्ता उपासते ॥ १४॥

तरी कीर्तनाचेनि नटनाचे । नाशिले व्यवसाय प्रायश्चित्ताचे ।
जें नामचि नाहीं पापाचें । ऐसें केलें ॥ १९७ ॥
यमदमा अवकळा आणिली । तीर्थें ठायावरूनि उठविलीं ।
यमलोकींची खुंटिली । राहाटी आघवी ॥ १९८ ॥
यमु म्हणे काय यमावें । दमु म्हणे कवणातें दमावें ।
तीर्थें म्हणतीं काय खावें । दोष ओखदासि नाहीं ॥ १९९ ॥
ऐसें माझेनि नामघोषें । नाहींचि करिती विश्वाचीं दुःखें ।
अवघें जगचि महासुखें । दुमदुमित भरलें ॥ २०० ॥
ते पाहांटेवीण पाहावित । अमृतेंवीण जीववित ।
योगेंवीण दावित । कैवल्य डोळां ॥ २०१ ॥
परी राया रंका पाड धरूं । नेणती सानेयां थोरां कडसणी
करूं । एकसरें आनंदाचें आवारु । होत जगा ॥ २०२ ॥
कहीं एकाधेनि वैकुंठा जावें । तें तिहीं वैकुंठचि केलें आघवें ।
ऐसें नामघोषगौरवें । धवळलें विश्व ॥ २०३ ॥
तेजें सूर्य तैसें सोज्वळ । परि तोहि अस्तवे हें किडाळ ।
चंद्र संपूर्ण एखादे वेळ । हे सदा पुरते ॥ २०४ ॥
मेघ उदार परी वोसरे । म्हणौनि उपमेसी न पुरे ।
हे निःशंकपणें सपांखरे । पंचानन ॥ २०५ ॥
जयांचे वाचेपुढां भोजें । नाम नाचत असे माझें ।
जें जन्मसहस्त्रीं वोळगिजे । एकवेळ यावया ॥ २०६ ॥
तो मी वैकुंठीं नसें । वेळु एक भानुबिंबींही न दिसें ।
वरी योगियांचींही मानसें । उमरडोनि जाय ॥ २०७ ॥
परी तयांपाशीं पांडवा । मी हारपला गिंवसावा ।

जेथ नामघोषु बरवा । करिती माझा ॥ २०८ ॥
कैसे माझ्या गुणीं धाले । देशकालातें विसरले ।
कीर्तनें सुखी झाले । आपणपांचि ॥ २०९ ॥
कृष्ण विष्णु हरि गोविंद । या नामाचे निखळ प्रबंध ।
माजी आत्मचर्चा विशद । उदंड गाती ॥ २१० ॥
हे बहु असो यापरी । कीर्तित मातें अवधारीं ।
एक विचरती चराचरीं । पंडुकुमरा ॥ २११ ॥
मग आणिक ते अर्जुना । साविया बहुवा जतना ।
पंचप्राण मना । पाढाऊ घेउनी ॥ २१२ ॥
बाहेरी यमनियमांची कांटी लाविली । आंतु वज्रासनाची पौळी
पन्नासिली । वरी प्राणायामाचीं मांडिलीं । वाहातीं यंत्रें ॥२१३॥
तेथ उल्हाट शक्तीचेनि उजिवडें । मन पवनाचेनि सुरवाडें ।
सतरावियेचें पाणियाडें । बळियाविलें ॥ २१४ ॥
तेव्हां प्रत्याहारें ख्याती केली । विकारांची सपिली बोहलीं ।
इंद्रियें बांधोनि आणिली । हृदयाआंतु ॥ २१५ ॥
तंव धारणावारु दाटिन्नले । महाभूतांतें एकवटिलें ।
मग चतुरंग सैन्य निवटिलें । संकल्पाचें ॥ २१६ ॥
तयावरी जैत रे जैत । म्हणौनि ध्यानाचें निशाण वाजत ।
दिसे तन्मयाचें झळकत । एकछत्र ॥ २१७ ॥
पाठीं समाधीश्रियेचा अशेखा । आत्मानुभव राज्यसुखा ।
पट्टाभिषेकु देखा । समरसें जाहला ॥ २१८ ॥
ऐसें हें गहन । अर्जुना माझें भजन ।
आतां ऐकें सांगेन । जे करिती एक ॥ २१९ ॥

तरी दोन्ही पालववेरी । जैसा एक तंतू अंबरीं ।
तैसा मीवांचूनि चराचरीं । जाणती ना ॥ २२० ॥
आदि ब्रह्मा करूनी । शेवटीं मशक धरूनी ।
माजी समस्त हें जाणोनि । स्वरूप माझें ॥ २२१ ॥
मग वाड धाकुटें न म्हणती । सजीव निर्जीव नेणती ।
देखिलिये वस्तु उजू लुंटिती । मीचि म्हणौनि ॥ २२२ ॥
आपुलें उत्तमत्व नाठवे । पुढील योग्यायोग्य नेणवे ।
एकसरें व्यक्तिमात्राचेनि नांवें । नमूंचि आवडे ॥ २२३ ॥
जैसें उंचीं उदक पडिलें । ते तळवटवरी ये उगेलें ।
तैसें नमिजे भूतजात देखिलें । ऐसा स्वभावोचि तयांचा ॥२२४॥
कां फळलिया तरूची शाखा । सहजें भूमीसी उतरे देखा ।
तैसें जीवमात्रां अशेखां । खालावती ते ॥ २२५ ॥
अखंड अगर्वता होऊनि असती । तयांची विनय हेचि संपत्ती
। जे जयजय मंत्रें अर्पिती । माझ्याचि ठायीं ॥ २२६ ॥
नमितां मानापमान गळाले । म्हणौनि अवचितां मीचि जहाले
। ऐसे निरंतर मिसळले । उपासिती ॥ २२७ ॥
अर्जुना हे गुरुवी भक्ती । सांगितली तुजप्रती ।
आतां ज्ञानयज्ञें यजिती । ते भक्त आइकें ॥ २२८ ॥
परि भजन करिती हातवटी । तूं जाणत आहासि किरीटी ।
जे मागां इया गोष्टी । केलिया आम्हीं ॥ २२९ ॥
तंव आथि जी अर्जुन म्हणे । हें दैविकिया प्रसादाचें करणें ।
तरि काय अमृताचें आरोगणें । पुरे म्हणवे ॥ २३० ॥
या बोला श्रीअनंतें । लागटा देखिलें तयांतें ।

कीं सुखावलेनि चित्तें । डोलतु असे ॥ २३१ ॥
म्हणे भलें केलें पार्था । ए-हवीं हा अनवसरु सर्वथा ।
परि बोलवितसे आस्था । तुझी मातें ॥ २३२ ॥
तंव अर्जुन म्हणे हे कायी । चकोरेंवीण चांदणेंचि नाहीं ।
जगचि निवविजे हा तयाच्या ठायीं । स्वभावो कीं जी ॥२३३॥
येरें चकोरें तिये आपुलिये चाडे । चांचू करिती चंद्राकडे ।
तेवीं आम्ही विनवूं तें थोकडें । देवो कृपासिंधु ॥ २३४ ॥
जी मेघु आपुलिये प्रौढी । जगाची आर्ती दवडी ।
वांचूनि चातकाची ताहान केवढी । तो वर्षावो पाहुनी ॥२३५॥
परि चुळा एकाचिया चाडे । जेवीं गंगेतेंचि ठाकणें पडे ।
तेवीं आर्त बहु कां थोडे । तरी सांगावें देवें ॥ २३६ ॥
तेथें देवें म्हणितलें राहें । जो संतोषु आम्हां जाहला आहे ।
तयावरी स्तुति साहे । ऐसें उरलें नाहीं ॥ २३७ ॥
पैं परिसतु आहासि निकियापरी । तेंचि वक्तृत्वा वर्हाडीक
करी । ऐसें पुरस्करोनि श्रीहरी । आदरिलें बोलों ॥ २३८ ॥

ज्ञानयज्ञेन चाप्यन्ये यजन्तो मामुपासते ।
एकत्वेन पृथक्त्वेन बहुधा विश्वतोमुखम् ॥ १५॥

तरी ज्ञानयज्ञु तो एवं रूपु । तेथ आदिसंकल्पु हा यूपु ।
महाभूतें मंडपु । भेदु तो पशु ॥ २३९ ॥
मग पांचांचे जे विशेष गुण । अथवा इंद्रियें आणि प्राण ।
हेचि यज्ञोपचारभरण । अज्ञान घृत ॥ २४० ॥
तेथ मनबुद्धीचिया कुंडा । आंतु ज्ञानाग्नि धडफुडा ।

साम्य तेचि सुहाडा । वेदिका जाणें ॥ २४१ ॥
सविवेकमतिपाटव । तेचि मंत्र विद्यागौरव ।
शांति स्त्रुक्-स्त्रुव । जीवु यज्वा ॥ २४२ ॥
तो प्रतीतीचेनि पात्रें । विवेकमहामंत्रें ।
ज्ञानाग्निहोत्रें । भेदु नाशी ॥ २४३ ॥
तेथ अज्ञान सरोनि जाये । आणि यजिता यजन हें ठाये ।
आत्मसमरसीं न्हाये । अवभृथीं जेव्हां ॥ २४४ ॥
तेव्हां भूतें विषय करणें । हें वेगळालें कांहीं न म्हणे ।
आघवें एकचि ऐसें जाणें । आत्मबुद्धि ॥ २४५ ॥
जैसा चेइला तो अर्जुना । म्हणे स्वप्नींची हे विचित्र सेना ।
मीचि जाहालों होतों ना । निद्रावशें ॥ २४६ ॥
आतां सेना ते सेना नव्हे । हें मीच एक आघवें ।
ऐसें एकत्वें मानवें । विश्व तयां ॥ २४७ ॥
मग तो जीवु हे भाष सरे । आब्रह्म परमात्मबोधें भरे ।
ऐसे भजती ज्ञानाध्वरें । एकत्वें येणें ॥ २४८ ॥
अथवा अनादि हें अनेक । जें आनासारिखें एका एक ।
आणि नामरूपादिक । तेंही विषम ॥ २४९ ॥
म्हणौनि विश्व भिन्न । परि न भेदे तयाचें ज्ञान ।
जैसे अवयव तरि आन आन । परि एकेचि देहींचे ॥ २५० ॥
कां शाखा सानिया थोरा । परि आहाति एकाचिया तरुवरा ।
बहु रश्मि परि दिनकरा । एकाचे जेवीं ॥ २५१ ॥
तेवीं नानाविधा व्यक्ती । आनानें नामें आनानी वृत्ती ।
ऐसें जाणती भेदलां भूतीं । अभेदा मातें ॥ २५२ ॥

येणें वेगळालेपणें पांडवा । करिती ज्ञानयज्ञु बरवा ।
जे न भेदती जाणिवा । जाणते म्हणौनि ॥ २५३ ॥
ना तरी जेधवां जिये ठायीं । देखती कां जें जें कांहीं ।
तें मीवांचूनि नाहीं । ऐसाचि बोधु ॥ २५४ ॥
पाहें पां बुडबुडा जेउता जाये । तेउतें जळचि एक तया आहे
। मग विरे अथवा राहे । त-ही जळाचिमाजीं ॥ २५५ ॥
कां पवनें परमाणु उचलले । ते पृथ्वीपणावेगळे नाहीं केले ।
आणि माघौते जरी पडले । तरी पृथ्वीचिवरी ॥ २५६ ॥
तैसें भलतेथ भलतेणें भावें । भलतेंही हो अथवा नोहावें ।
परि तें मी ऐसें आघवें । होऊनि ठेले ॥ २५७ ॥
अगा हे जेव्हडी माझी व्याप्ती । तेव्हडीचि तयांची प्रतीती ।
ऐसें बहुधाकारीं वर्तती । बहुचि हौनि ॥ २५८ ॥
हें भानुबिंब आवडे तया । सन्मुख जैसें धनंजया ।
तैसे ते विश्वा यया । समोर सदा ॥ २५९ ॥
अगा तयांचिया ज्ञाना । पाठी पोट नाहीं अर्जुना ।
वायु जैसा गगना । सर्वांगीं असे ॥ २६० ॥
तैसा मी जेतुला आघवा । तेंचि तुक तयांचिया सद्भावा ।
तरी न करितां पांडवा । भजन जहालें ॥ २६१ ॥
ए-हवीं तरी सकळ मीचि आहें । तरी कवणीं कें उपासिला
नोहें । एथ एकें जाणणेवीण ठाये । अप्राप्तासी ॥ २६२ ॥
परि तें असो येणें उचितें । ज्ञानयज्ञें यजितसांते ।
उपासिती मातें । ते सांगितलें ॥ २६३ ॥

अखंड सकळ हें सकळां मुखीं । सहज अर्पत असे मज एकीं
। कीं नेणणें यासाठीं मूर्खीं । न पविजेचि मातें ॥ २६४ ॥

अहं क्रतुरहं यज्ञः स्वधाहमहमौषधम् ।
मन्त्रोऽहमहमेवाज्यमहमग्निरहं हुतम् ॥ १६॥

तोचि जाणिवेचा जरी उदयो होये । तरी मुद्दल वेदु मीचि आहें ।
आणि तो विधानातें जया विये । तो क्रतुही मीचि ॥२६५॥
मग तया कर्मापासूनि बरवा । जो सांगोपांगु आघवा ।
यज्ञु प्रकटे पांडवा । तोही मी गा ॥ २६६ ॥
स्वाहा मी स्वधा । सोमादि औषधी विविधा ।
आज्य मी समिधा । मंत्रु मी हवि ॥ २६७ ॥
होता मी हवन कीजे । तेथ अग्नी तो स्वरूप माझें ।
आणि हुतक वस्तु जें जें । तेही मीचि ॥ २६८ ॥

पिताहमस्य जगतो माता धाता पितामहः ।
वेद्यं पवित्रमोंकार ऋक्साम यजुरेव च ॥ १७॥

पैं जयाचेनि अंगसंगें । इये प्रकृतीस्तव अष्टांगें ।
जन्म पाविजत असे जगें । तो पिता मी गा ॥ २६९ ॥
अर्धनारीनटेश्वरीं । जो पुरुष तोचि नारी ।
तेवीं मी चराचरीं । माताही होय ॥ २७० ॥
आणि जाहाले जग जेथ राहे । जेणें जीवित वाढत आहे ।
तें मी वांचूनि नोहे । आन निरुतें ॥ २७१ ॥
इयें प्रकृतिपुरुषें दोन्हीं । उपजलीं जयाचिया अमनमनीं ।

तो पितामह त्रिभुवनीं । विश्वाचा मी ॥ २७२ ॥
आणि आघवेया जाणणेयाचिया वाटा । जया गांवा येती गा
सुभटा । वेदांचिया चोहटां । वेद्य जें म्हणिजे ॥ २७३ ॥
जेथ नानामतां बुझावणी जाहाली । एकमेकां शास्त्रांची
अनोळखी फिटली । चुकलीं ज्ञानें जेथ मिळों आलीं । जें
पवित्र म्हणिजे ॥२७४॥
पैं ब्रह्मबीजा जाहला अंकुरु । घोषध्वनीनादाकारु ।
तयाचें गा भुवन जो ॐकारु । तोही मी गा ॥ २७५ ॥
जया ॐकाराचिये कुशीं । अक्षरें होतीं औमकारेंसीं ।
जियें उपजत वेदेंसीं । उठलीं तिन्हीं ॥ २७६ ॥
म्हणौनि ऋग्यजुःसामु । हे तीन्ही म्हणे मी आत्मारामु ।
एवं मीचि कुलक्रमु । शब्दब्रह्माचा ॥ २७७ ॥

गतिर्भर्ता प्रभुः साक्षी निवासः शरणं सुहृत् ।
प्रभवः प्रलयः स्थानं निधानं बीजमव्ययम् ॥ १८॥

हें चराचर आघवें । जिये प्रकृती आंत सांठवे ।
ते शिणली जेथ विसवे । ते परमगती मी ॥ २७८ ॥
आणि जयाचेनि प्रकृति जिये । जेणें अधिष्ठिली विश्व विये ।
जो येऊनि प्रकृती इये । गुणातें भोगी ॥ २७९ ॥
तो विश्वश्रियेचा भर्ता । मीचि गा एथ पंडुसुता ।
मी गोसावी असे समस्ता । त्रैलोक्याचा ॥ २८० ॥
आकाशें सर्वत्र वसावें । वायूनें नावभरी उगे नसावें ।
पावकें दाहावें । वर्षावें जळें ॥ २८१ ॥

पर्वतीं बैसका न संडावी । समुद्रीं रेखा नोलांडावी ।
पृथ्वीया भूतें वाहावीं । हे आज्ञा माझी ॥ २८२ ॥
म्यां बोलिविल्या वेदु बोले । म्यां चालविल्या सूर्यु चाले ।
म्यां हालविल्या प्राणु हाले । जो जगातें चाळिता ॥ २८३ ॥
मियांचि नियमिलासांता । काळु ग्रासितसे भूतां ।
इयें म्हणियागतें पंडुसुता । सकळें जयाचीं ॥ २८४ ॥
जो ऐसा समर्थु । तो मी जगाचा नाथु ।
आणि गगना{ऐ}सा साक्षिभूतु । तोही मीचि ॥ २८५ ॥
इहीं नामरूपीं आघवा । जो भरला असे पांडवा ।
आणि नामरूपांचाही वोल्हावा । आपणचि जो ॥ २८६ ॥
जैसे जळाचे कल्लोळ । आणि कल्लोळीं आथी जळ ।
ऐसेनि वसवीतसे सकळ । तो निवासु मी ॥ २८७ ॥
जो मज होय अनन्य शरण । त्याचें निवारी मी जन्ममरण ।
यालागीं शरणागता शरण्य । मीचि एकु ॥ २८८ ॥
मीचि एक अनेकपणें । वेगळालेनि प्रकृतीगुणें ।
जीत जगाचेनि प्राणें । वर्तत असें ॥ २८९ ॥
जैसा समुद्र थिल्लर न म्हणतां । भलतेथ बिंबे सविता ।
तैसा ब्रह्मादि सर्वा भूतां । सुहृद तो मी ॥ २९० ॥
मीचि गा पांडवा । या त्रिभुवनासि वोलावा ।
सृष्टिक्षयप्रभवा । मूळ तें मी ॥ २९१ ॥
बीज शाखांतें प्रसवे । मग तें रूखपण बीजीं सामावे ।
तैसें संकल्पें होय आघवें । पाठीं संकल्पीं मिळे ॥ २९२ ॥
ऐसें जगाचें बीज जो संकल्पु । अव्यक्त वासनारूपु ।

तया कल्पांतीं जेथ निक्षेपु । होय तें स्थान मी ॥ २९३ ॥
इयें नामरूपे लोटती । वर्णव्यक्ती आटती ।
जातीचे भेद फिटती । जैं आकारू नाहीं ॥ २९४ ॥
तैं संकल्पवासनासंस्कार । माघौतें रचावया चराचर ।
जेथ राहोनि असती अमर । तें निधान मी ॥ २९५ ॥

तपाम्यहमहं वर्षं निगृह्णाम्युत्सृजामि च ।
अमृतं चैव मृत्युश्च सदसच्चाहमर्जुन ॥ १९॥

मी सूर्याचेनि वेषें । तपें तैं हें शोषे ।
पाठीं इंद्र होऊनि वर्षें । तैं पुढति भरे ॥ २९६ ॥
अग्नि काष्ठें खाये । तें काष्ठचि अग्नि होये ।
तैसें मरतें मारितें पाहें । स्वरूप माझें ॥ २९७ ॥
यालागीं मृत्यूच्या भागीं जें जें । तेंही पैं रूप माझें ।
आणि न मरतें तंव सहजें । मीचि आहें ॥ २९८ ॥
आतां बहु बोलोनि सांगावें । तें एकिहेळां घे पां आघवें ।
तरी सतासतही जाणावें । मीचि पैं गा ॥ २९९ ॥
म्हणौनि अर्जुना मी नसें । ऐसा कवणु ठाव असे ।
परि प्राणियांचें दैव कैसें । जे न देखती मातें ॥ ३०० ॥
तरंग पाणियेवीण सुकती । रश्मि वातीवीण न देखती ।
तैसे मीचि ते मी नव्हती । विस्मो देखें ॥ ३०१ ॥
हें आंतबाहेर मियां कोंदलें । जग निखिल माझेंचि वोतिलें ।
कीं कैसें कर्म तयां आड आलें । जें मीचि नाहीं म्हणती ॥३०२॥
परि अमृतकुहां पडिजे । कां आपणयांतें कडिये काढिजे ।

ऐसे आथी काय कीजे । अप्राप्तासी ॥ ३०३ ॥
ग्रासा एका अन्नासाठीं । अंधु धांवताहे किरीटी ।
आढळला चिंतामणि पायें लोटी । आंधळेपणें ॥ ३०४ ॥
तैसें ज्ञान जैं सांडूनि जाये । तैं ऐसी हे दशा आहे ।
म्हणौनि कीजे तें केलें नोहे । ज्ञानेंवीण ॥ ३०५ ॥
आंधळेया गरुडाचे पांख आहाती । ते कवणा उपेगा जाती ।
तैसें सत्कर्माचे उपखे ठाती । ज्ञानेंवीण ॥ ३०६ ॥

त्रैविद्या मां सोमपाः पूतपापा यज्ञैरिष्ट्वा स्वर्गतिं प्रार्थयन्ते ।
ते पुण्यमासाद्य सुरेन्द्रलोकमश्नन्ति दिव्यान्दिवि देवभोगान् ॥२०॥

देख पां गा किरीटी । आश्रमधर्माचिया राहाटी ।
विधिमार्गां कसवटी । जे आपणचि होती ॥ ३०७ ॥
यजन करितां कौतुकें । तिहीं वेदांचा माथा तुके ।
क्रिया फळेंसि उभी ठाके । पुढां जयां ॥ ३०८ ॥
ऐसे दीक्षित जे सोमप । जे आपणचि यज्ञाचें स्वरूप ।
तींहीं तया पुण्याचेनि नांवें पाप । जोडिलें देखें ॥ ३०९ ॥
श्रुतित्रयांतें जाणोनी । शतवरी यज्ञ करुनी ।
यजिलिया मातें चुकोनी । स्वर्गा वरिती ॥ ३१० ॥
जैसें कल्पतरूतळवटीं । बैसोनि झोळिये देतसे गांठी ।
मग निदैव निघे किरीटी । दैन्यचि करूं ॥ ३११ ॥
तैसे शतक्रतु यजिलें मातें । कीं ईप्सितातिं स्वर्गसुखातें ।
आतां पुण्य कीं हें निरुतें । पाप नोहे ॥ ३१२ ॥
म्हणौनि मजवीण पाविजे स्वर्गु । तो अज्ञानाचा पुण्यमार्गु ।

ज्ञानिये तयातें उपसर्गु । हानि म्हणती ॥ ३१३ ॥
ए-हवीं तरी नरकींचें दुःख । पावोनि स्वर्गा नाम कीं सुख ।
वांचूनि नित्यानंद गा निर्दोख । तें स्वरूप माझें ॥ ३१४ ॥
मज येतां पैं सुभटा । या द्विविधा गा आव्हांटा ।
स्वर्गु नरकु या वाटा । चोरांचिया ॥ ३१५ ॥
स्वर्गा पुण्यात्मकें पापें येइजे । पापात्मकें पापें नरका जाइजे ।
मग मातें जेणें पाविजे । तें शुद्ध पुण्य ॥ ३१६ ॥
आणि मजचिमाजीं असतां । जेणें मी दुर्‌हावें पंडुसुता ।
तें पुण्य ऐसें म्हणतां । जीभ न तुटे काई ॥ ३१७ ॥
परि हें असो आतां प्रस्तुत । ऐकें यापरि ते दीक्षित ।
यजूनि मातें याचित । स्वर्गभोगु ॥ ३१८ ॥
मग मी न पविजे ऐसें । जें पापरूप पुण्य असे ।
तेणें लाधलेनि सौरसें । स्वर्गा येती ॥ ३१९ ॥
जेथ अमरत्व हें सिंहासन । ऐरावतासारिखें वाहन ।
राजधानीभुवन । अमरावती ॥ ३२० ॥
जेथ महासिद्धींचीं भांडारें । अमृताचीं कोठारें ।
जिये गांवीं खिल्लारें । कामधेनूंचीं ॥ ३२१ ॥
जेथ वोळगे देव पाइका । सैंघ चिंतामणीचिया भूमिका ।
विनोदवनवाटिका । सुरतरूंचिया ॥ ३२२ ॥
गंधर्व गात गाणीं । जेथ रंभे ऐसिया नाचणी ।
उर्वसी मुख्य विलासिनी । अंतौरिया ॥ ३२३ ॥
मदन वोळगे शेजारें । जेथ चंद्र शिंपे सांबरें ।
पवना ऐसे म्हणियारे । धांवणें जेथ ॥ ३२४ ॥

पैं बृहस्पती मुख्य आपण । ऐसे स्वस्तीश्रियेचे ब्राह्मण ।
ताटियेचे सुरगण । बहुवस जेथें ॥ ३२५ ॥
लोकपाळ रांगेचे । राउत जिये पदवीचे ।
उच्चैःश्रवा खांचे । खोळणिये ॥ ३२६ ॥
हे असो बहु ऐसे । भोग इंद्रसुखासरिसे ।
ते भोगिजती जंव असे । पुण्यलेशु ॥ ३२७ ॥

ते तं भुक्त्वा स्वर्गलोकं विशालं क्षीणे पुण्ये मर्त्यलोकं विशन्ति ।
एवं त्रयीधर्ममनुप्रपन्ना गतागतं कामकामा लभन्ते ॥२१॥

मग तया पुण्याची पाउटी सरे । सवेंचि इंद्रपणाची उटी उतरे
। आणि येऊं लागती माघारे । मृत्युलोका ॥ ३२८ ॥
जैसा वेश्याभोगी कवडा वेंचे । मग दारही चेपूं नये तियेचें ।
तैसें लाजिरवाणें दीक्षितांचें । काय सांगों ॥ ३२९ ॥
एवं थितिया मातें चुकले । जींहीं पुण्यें स्वर्ग कामिलें ।
तयां अमरपण तें वावों जालें । अंतीं मृत्युलोकु ॥ ३३० ॥
मातेचिया उदरकुहरीं । पचूनि विष्ठीच्या दाथरीं ।
उकडूनि नवमासवरी । जन्मजन्मोनि मरती ॥ ३३१ ॥
अगा स्वप्नीं निधान फावे । परि चेइलिया हारपे आघवें ।
तैसें स्वर्गसुख जाणावें । वेदज्ञाचें ॥ ३३२ ॥
अर्जुना वेदविद जरही जाहला । तरी मातें नेणता वायां गेला
। कणु सांडूनि उपणिला । कोंडा जैसा ॥ ३३३ ॥
म्हणौनि मज एकेंविण । हे त्रयीधर्म अकारण ।
आतां मातें जाणोनि कांहीं नेण । तूं सुखिया होसी ॥ ३३४॥

अनन्याश्चिन्तयन्तो मां ये जनाः पर्युपासते ।
तेषां नित्याभियुक्तानां योगक्षेमं वहाम्यहम् ॥२२॥

पैं सर्वभावेसीं उखितें । जे वोपिलें मज चित्तें ।
जैसा गर्भगोळु उद्यमातें । कोणाही नेणें ॥ ३३५ ॥
तैसा मीवांचूनि कांहीं । आणीक गोमटेंचि नाहीं ।
मजचि नाम पाहीं । जिणेंया ठेविलें ॥ ३३६ ॥
ऐसे अनन्यगतिकें चित्तें । चिंतितसांतें मातें ।
जे उपासिति तयांतें । मीचि सेवीं ॥ ३३७ ॥
ते एकवटूनि जिये क्षणीं । अनुसरले गा माझिये वाहणीं ।
तेव्हांचि तयांची चिंतवणी । मजचि पडली ॥ ३३८ ॥
मग तींहीं जें जें करावें । तें मजचि पडिलें आघवें ।
जैसी अजातपक्षाचेनि जीवें । पक्षिणी जिये ॥ ३३९ ॥
आपुली तहान भूक नेणें । तान्हया निकें तें माउलीसीचि करणें
। तैसें अनुसरले जे मज प्राणें । तयांचें सर्व मी करीं ॥३४०॥
तया माझिया सायुज्याची चाड । तरि तेंचि पुरवीं कोड ।
कां सेवा म्हणती तरी आड । प्रेम सूयें ॥ ३४१ ॥
ऐसा मनीं जो जो धरिती भावो । तो तो पुढां पुढां लागे तयां
देवों । आणि दिधलियाचा निर्वाहो । तोही मीचि करीं ॥३४२॥
हा योगक्षेमु आघवा । तयांचा मजचि पडिला पांडवा ।
जयांचिया सर्वभावा । आश्रयो मी ॥ ३४३ ॥

येऽप्यन्यदेवता भक्ता यजन्ते श्रद्धयान्विताः ।
तेऽपि मामेव कौन्तेय यजन्त्यविधीपूर्वकम् ॥ २३॥

आतां आणिकही संप्रदायें । परी मातें नेणती समवायें ।
जें अग्निइंद्रसूर्यसोमाये । म्हणौनि यजिती ॥ ३४४ ॥
तेही कीर मातेंचि होये । कां जें हें आघवें मीचि आहें ।
परि ते भजती उजरी नव्हे । विषम पडे ॥ ३४५ ॥
पाहें पां शाखा पल्लव रुखाचें । हे काय नव्हती एकाचि
बीजाचें । परी पाणी घेणें मुळाचें । तें मुळींचि घापे ॥३४६॥
कां दहाही इंद्रियें आहाती । इयें जरी एकेचि देहींचीं होती ।
आणि इहीं सेविले विषयो जाती । एकाचि ठायीं ॥ ३४७ ॥
तरि करोनि रससोय बरवी । कानीं केवीं भरावी ।
फुलें आणोनि बांधावीं । डोळां केवीं ॥ ३४८ ॥
तेथ रसु तो मुखेंचि सेवावा । परिमळु तो घ्राणेंचि घ्यावा ।
तैसा मी तो यजावा । मीचि म्हणौनि ॥ ३४९ ॥
येर मातें नेणोनि भजन । तें वायांचि गा आनेंआन ।
म्हणौनि कर्माचे डोळे ज्ञान । तें निर्दोष होआवें ॥ ३५० ॥

अहं हि सर्वयज्ञानां भोक्ता च प्रभुरेव च ।
न तु मामभिजानन्ति तत्त्वेनातश्च्यवन्ति ते ॥ २४॥

ए-हवीं पाहे पां पंडुसुता । या यज्ञोपहारां समस्तां ।
मीवांचूनि भोक्ता । कवणु आहे ॥ ३५१ ॥
मी सकळां यज्ञांचा आदि । आणि यजना या मीचि अवधि ।
कीं मातें चुकोनि दुर्बुद्धि । देवां भजले ॥ ३५२ ॥
गंगेचें उदक गंगें जैसें । अर्पिजे देवपितरोद्देशें ।
माझें मज देती तैसें । परि आनानीं भावी ॥ ३५३ ॥

म्हणौनि ते पार्था । मातें न पवतीचि सर्वथा ।
मग मनीं वाहिली जे आस्था । तेथ आले ॥ ३५४ ॥

यान्ति देवव्रता देवान्पितृन्यान्ति पितृव्रता ।
भूतानि यान्ति भूतेज्या यान्ति मद्याजिनोऽपि माम् ॥ २५॥

मनें वाचा करणीं । जयांचीं भजनें देवांचिया वाहणीं ।
ते शरीर जातिये क्षणीं । देवचि जाले ॥ ३५५ ॥
अथवा पितरांचीं व्रतें । वाहती जयांचीं चित्तें ।
जीवित सरलिया तयांतें । पितृत्व वरी ॥ ३५६ ॥
कां क्षुद्रदेवतादि भूतें । तियेचि जयांचि परमदैवतें ।
जिहीं अभिचारिकीं तयांतें । उपासिलें ॥ ३५७ ॥
तयां देहाची जवनिका फिटली । आणि भूतत्वाची प्राप्ती
जाहली । एवं संकल्पवशें फळलीं । कर्में तयां ॥ ३५८ ॥
मग मीचि डोळां देखिला । जिहीं कानीं मीचि ऐकिला ।
मीचि मनीं भविला । वानिला वाचा ॥ ३५९ ॥
सर्वांगीं सर्वांठायीं । मीचि नमस्करिला जिहीं ।
दानपुण्यादिकें जें कांहीं । तें माझियाचि मोहरां ॥ ३६० ॥
जिहीं मातेंचि अध्ययन केलें । जे आंतबाहेरि मियांचि धाले ।
जयांचें जीवित्व जोडलें । मजचिलागीं ॥ ३६१ ॥
जे अहंकारु वाहत आंगीं । आम्ही हरीचे भूषावयालागीं ।
जे लोभिये एकचि जगीं । माझेनि लोभें ॥ ३६२ ॥
जे माझेनि कामें सकाम । जे माझेनि प्रेमें सप्रेम ।
जे माझिया भुली सभ्रम । नेणती लोक ॥ ३६३ ॥

जयांचीं जाणती मजचि शास्त्रें । मी जोडें जयांचेनि मंत्रें ।
ऐसें जे चेष्टामात्रें । भजले मज ॥ ३६४ ॥
ते मरणा ऐलीचकडे । मज मिळोनि गेले फुडे ।
मग मरणीं आणिकीकडे । जातील केवीं ॥ ३६५ ॥
म्हणौनि मद्याजी जे जाहाले । ते माझियाचि सायुज्या आले ।
जिहीं उपचारमिषें दिधलें । आपणपें मज ॥ ३६६ ॥
पैं अर्जुना माझे ठायीं । आपणपेंवीण सौरसु नाहीं ।
मी उपचारें कवणाही । नाकळें गा ॥ ३६७ ॥
एथ जाणीव करी तोचि नेणें । आथिलेंपण मिरवी तेंचि उणें
। आम्ही जाहलों ऐसें जो म्हणे । तो कांहींचि नव्हे ॥ ३६८ ॥
अथवा यज्ञदानादि किरीटी । कां तपें हन जे हुटहुटी ।
ते तृणा एकासाठीं । न सरे एथ ॥ ३६९ ॥
पाहें पां जाणिवेचेनि बळें । कोण्ही वेदांपासूनि असे आगळें
। कीं शेषाहूनि तोंडाळें । बोलकें आथी ॥ ३७० ॥
तोही आंथरुणातळवटीं दडे । येरु नेति नेति म्हणौनि बहुडे ।
एथ सनकादिक वेडे । पिसे जाहले ॥ ३७१ ॥
करितां तापसांची कडसणी । कवणु जवळां ठेविजे शूळपाणी
। तोही अभिमानु सांडूनि पायवणी । माथां वाहे ॥ ३७२ ॥
नातरी आथिलेपणें सरिशी । कवणी आहे लक्ष्मिये ऐसी ।
श्रियेसारिखिया दासी । घरीं जियेतें ॥ ३७३ ॥
तिया खेळतां करिती घरकुलीं । तयां नामें अमरपुरें जरी ठेविलीं
। तरि न होती काय बाहुलीं । इंद्रादिक तयांचीं ॥३७४॥
तिया नावडोनि जेव्हां मोडिती । तेव्हां महेंद्राचे रंक होती ।

तिया झाडा जेउते पाहती । ते कल्पवृक्ष ॥ ३७५ ॥
ऐसिया जियेचिया जवळिका । सामर्थ्य घरींचिया पाइका ।
ते लक्ष्मी मुख्यनायका । न मनेचि एथ ॥ ३७६ ॥
मग सर्वस्वें करूनि सेवा । अभिमानु सांडूनि पांडवा ।
ते पाय धुवावयाचिया दैवा । पात्र जाहाली ॥ ३७७ ॥
म्हणौनि थोरपण परहां सांडिजे । एथ व्युत्पत्ति आघवी विसरिजे
। जैं जगा धाकुटें होईजे । तैं जवळीक माझी ॥३७८॥
अगा सहस्त्रकिरणांचिये दिठी- । पुढां चंद्रही लोपे किरीटी ।
तेथ खद्योत कां हुटहुटी । आपुलेनि तेजें ॥ ३७९ ॥
तैसें लक्ष्मियेचें थोरपण न सरे । जेथ शंभूचेंही तप न पुरे ।
तेथ येर प्राकृत हेंदरें । केवीं जाणों लाहे ॥ ३८० ॥
यालागीं शरीरसांडोवा कीजे । सकळ गुणांचें लोण उतरिजे ।
संपत्तिमदु सांडिजे । कुरवंडी करुनी ॥ ३८१ ॥

पत्रं पुष्पं फलं तोयं यो मे भक्त्या प्रयच्छति ।
तदहं भक्त्युपहृतमश्नामि प्रयतात्मनः ॥ २६॥

मग निस्सीमभाव उल्हासें । मज अर्पावयाचेनि मिसें ।
फळ आवडे तैसें । भलतयाचें हो ॥ ३८२ ॥
भक्तु माझियाकडे दावी । आणि मी दोन्हीं हात वोडवीं ।
मग देंठु न फेडितां सेवीं । आदरेंशी ॥ ३८३ ॥
पैं गा भक्तीचेनि नांवें । फूल एक मज द्यावें ।
तें लेखें तरि म्यां तुरंबावें । परि मुखींचि घालीं ॥ ३८४ ॥
हें असो कायसीं फुलें । पानचि एक आवडे तें जाहलें ।

तें साजुकही न हो सुकलें । भलतैसें ॥ ३८५ ॥
परि सर्वभावें भरलें देखें । आणि भुकेला अमृतें तोखें ।
तैसें पत्रचि परि तेणें सुखें । आरोगूं लागें ॥ ३८६ ॥
अथवा ऐसेंहीं एक घडे । जे पालाही परी न जोडे ।
तरि उदकाचें तंव सांकडें । नव्हेल कीं ॥ ३८७ ॥
तें भलतेथ निमोलें । न जोडितां आहे जोडलें ।
तेंचि सर्वस्व करूनि अर्पिलें । जेणें मज ॥ ३८८ ॥
तेणें वैकुंठांपासोनि विशाळें । मजलागीं केली राऊळें ।
कौस्तुभाहोनि निर्मळें । लेणीं दिधलीं ॥ ३८९ ॥
दुधाचीं सेजारें । क्षीराब्धी ऐसीं मनोहरें ।
मजलागीं अपारें । सृजिलीं तेणें ॥ ३९० ॥
कर्पूर चंदन अगरु । ऐसेया सुगंधाचा महामेरु ।
मज हातीवा लाविला दिनकरु । दीपमाळे ॥ ३९१ ॥
गरुडासारिखीं वाहनें । मज सुरतरूंचीं उद्यानें ।
कामधेनूंचीं गोधनें । अर्पिलीं तेणें ॥ ३९२ ॥
मज अमृताहूनि सुरसें । बोनीं वोगरिली बहुवसें ।
ऐसा भक्तांचेनि उदकलेशें । परितोषें गा ॥ ३९३ ॥
हें सांगावें काय किरीटी । तुवांचि देखिलें आपुलिया दिठी ।
मी सुदामाचिया सोडीं गांठीं । पव्हयांलागीं ॥ ३९४ ॥
पैं भक्ति एकी मी जाणें । तेथ सानें थोर न म्हणे ।
आम्ही भावाचे पाहुणे । भलतेया ॥ ३९५ ॥
येर पत्र पुष्प फळ । हें भजावया मिस केवळ ।
वांचूनि आमुचा लाग निष्कळ । भक्तितत्त्व ॥ ३९६ ॥

म्हणौनि अर्जुना अवधारीं । तूं बुद्धी एकी सोपारी करीं ।
तरि सहजें आपुलिया मनोमंदिरीं । न विसंबें मातें ॥ ३९७ ॥

यत्करोषि यदश्नासि यज्जुहोषि ददासि यत् ।
यत्तपस्यसि कौन्तेय तत्कुरुष्व मदर्पणम् ॥ २७॥

जे जे कांहीं व्यापार करिसी । कां भोग हन भोगिसी ।
अथवा यज्ञीं यजिसी । नानाविधीं ॥ ३९८ ॥
नातरी पात्रविशेषें दानें । कां सेवकां देसी जीवनें ।
तपादि हन साधनें । व्रतें करिसी ॥ ३९९ ॥
तें क्रियाजात आघवें । जें जैसें निपजेल स्वभावें ।
तें भावना करोनि करावें । माझिया मोहरा ॥ ४०० ॥
परि सर्वथा आपुले जीवीं । केलियाची से कांहींचि नुरवीं ।
ऐसीं धुवोनि कर्में द्यावीं । माझियां हातीं ॥ ४०१ ॥

शुभाशुभफलैरेवं मोक्ष्यसे कर्मबन्धनैः ।
संन्यासयोगयुक्तात्मा विमुक्तो मामुपैष्यसि ॥ २८॥

मग अग्निकुंडीं बीजें घातलीं । तियें अंकुरदशे जेवीं मुकलीं ।
तेवीं न फळतीचि मज अर्पिलीं । शुभाशुभें ॥ ४०२ ॥
अगा कर्में जैं उरावें । तैं तिहीं सुखदुःखीं फळावें ।
आणि तयातें भोगावया यावें । देहा एका ॥ ४०३ ॥
ते उगाणिलें मज कर्म । तेव्हांचि पुसिलें मरण जन्म ।
जन्मासवें श्रम । वरचिलही गेले ॥ ४०४ ॥
म्हणौनि अर्जुना यापरी । पाहेचा वेळु नव्हेल भारी ।

हे संन्यासयुक्ति सोपारी । दिधली तुज ॥ ४०५ ॥
या देहाचिया बांदोडी न पडिजे । सुखदुःखांचियां सागरीं न बुडिजे । सुखें सुखरूपा घडिजे । माझियाचि आंगा ॥४०६॥

समोहं सर्वभूतेषु न मे द्वेष्यो~स्ति न प्रियः ।
ये भजन्ति तु मां भक्त्या मयि ते तेषु चाप्यहम् ॥ २९॥

तो मी पुससी कैसा । तरि जो सर्वभूतीं सदा सरिसा ।
जेथ आपपरु ऐसा । भागु नाहीं ॥ ४०७ ॥
जे ऐसिया मातें जाणोनि । अहंकाराचा कुरुठा मोडोनि ।
जे जीवें कर्में करूनि । मातें भजलें ॥ ४०८ ॥
ते वर्तत दिसती देहीं । परि ते देहीं ना माझ्या ठायीं ।
आणि मी तयांच्या हृदयीं । समग्र असे ॥ ४०९ ॥
सविस्तर वटत्व जैसें । बीजकणिकेमाजीं असे ।
आणि बीजकणु वसे । वटीं जेवीं ॥ ४१० ॥
तेवीं आम्हां तयां परस्परें । बाहेरी नामाचींचि अंतरें ।
वांचूनि आंतुवट वस्तुविचारें । मी तेचि ते ॥ ४११ ॥
आतां जायांचें जैसें लेणें । आंगावरी आहाचवाणें ।
तैसें देहधरणें । उदास तयांचें ॥ ४१२ ॥
परिमळु निघालिया पवनापाठीं । मागें वोस फूल राहे देंठीं ।
तैसें आयुष्याचिये मुठी । केवळ देह ॥ ४१३ ॥
येर अवष्टंभु जो आघवा । तो आरूढोनि मद्भावा ।
मजचि आंतु पांडवा । पैठा जाहला ॥ ४१४ ॥

अपि चेत् सुदुराचारो भजते मामनन्यभाक् ।
साधुरेव स मन्तव्यः सम्यग्व्यवसितो हि सः ॥ ३०॥

ऐसे भजतेनि प्रेमभावें । जयां शरीरही पाठीं न पवे ।
तेणें भलतया व्हावें । जातीचिया ॥ ४१५ ॥
आणि आचरण पाहतां सुभटा । तो दुष्कृताचा कीर सेल वांटा ।
परि जीवित वेंचिलें चोहटां । भक्तीचिया कीं ॥४१६॥
अगा अंतींचिया मती । साचपण पुढिले गती ।
म्हणौनि जीवित जेणें भक्ती । दिधलें शेखीं ॥ ४१७ ॥
तो आधीं जरी दुराचारी । तरी सर्वोत्तमुचि अवधारीं ।
जैसा बुडाला महापुरीं । न मरतु निघाला ॥ ४१८ ॥
तयाचें जीवित ऐलथडिये आलें । म्हणौनि बुडालेपण जेवीं वायां
गेलें । तेवीं नुरेचि पाप केलें । शेवटलिये भक्ती ॥४१९॥
यालागीं दुष्कृती जर्‌ही जाहाला । तरी अनुतापतीर्थीं न्हाला ।
न्हाऊनि मजआंतु आला । सर्वभावें ॥ ४२० ॥
तरी आतां पवित्र तयाचेंचि कुळ । अभिजात्य तेंचि निर्मळ ।
जन्मलेयाचें फळ । तयासीच जोडलें ॥ ४२१ ॥
तो सकळही पढिन्नला । तपें तोचि तपिन्नला ।
अष्टांग अभ्यासिला । योगु तेणें ॥ ४२२ ॥
हें असो बहुत पार्था । तो उतरला कर्में सर्वथा ।
जयाची अखंड गा आस्था । मजचिलागीं ॥ ४२३ ॥
अवघिया मनोबुद्धीचिया राहटी । भरोनि एकनिष्ठेची पेटी ।
मजमाजीं किरीटी । निक्षेपिलीं जेणें ॥ ४२४ ॥

क्षिप्रं भवति धर्मात्मा शश्वच्छान्तिं निगच्छति ।
कौन्तेय प्रतिजानीहि न मे भक्तः प्रणश्यति ॥ ३१॥

तो आतां अवसरें मजसारिखा होईल । ऐसा हन भाव तुज
जाईल । हां गा अमृताआंत राहील । तया मरण कैचें ॥४२५॥
पैं सूर्यु जो वेळु नुदैजे । तया वेळा कीं रात्रि म्हणिजे ।
तेवीं माझिये भक्तीविण जें कीजे । तें महापाप नोहें ॥४२६॥
म्हणौनि तयाचिया चित्ता । माझी जवळिक पंडुसुता ।
तेव्हांचि तो तत्त्वता । स्वरूप माझें ॥ ४२७ ॥
जैसा दीपें दीपु लाविजे । तेथ आदील कोण हें नोळखिजे ।
तैसा सर्वस्वें जो मज भजे । तो मीचि होऊनि ठाके ॥४२८॥
मग माझी नित्य शांती । तया दशा तेचि कांती ।
किंबहुना जिती । माझेनि जीवें ॥ ४२९ ॥
एथ पार्था पुढतपुढती । तेंचि तें सांगों किती ।
जरी मियां चाड तरी भक्ती । न विसंबिजे गा ॥ ४३० ॥
अगा कुळाचिया चोखटपणा नलगा । आभिजात्य झणीं
श्लाघा । व्युत्पत्तीचा वाउगा । सोसु कां वहावा ॥ ४३१ ॥
कां रूपवयसा माजा । आथिलेपणें कां गाजा ।
एक भाव नाहीं माझा । तरी पाल्हाळ तें ॥ ४३२ ॥
कर्णेविण सोपटें । कणसें लागलीं घनदाटें ।
काय करावें गोमटें । वोस नगर ॥ ४३३ ॥
नातरी सरोवर आटलें । रानीं दुःखिया दुःखी भेटलें ।
कां वांझ फुलीं फुललें । झाड जैसें ॥ ४३४ ॥
तैसें सकळ तें वैभव । अथवा कुळ जाति गौरव ।

जैसें शरीर आहे सावेव । परि जीवचि नाहीं ॥ ४३५ ॥
तैसें माझिये भक्तीविण । जळो तें जियालेंपण ।
अगा पृथ्वीवरी पाषाण । नसती काईं ॥ ४३६ ॥
पैं हिंवराची दाट साउली । सज्जनीं जैसी वाळिली ।
तैसीं पुण्यें डावलूनि गेलीं । अभक्तांतें ॥ ४३७ ॥
निंब निंबोळियां मोडोनि आला । तरी तो काउळियांसीचि सुकाळु जाहला । तैसा भक्तिहीनु वाढिन्नला । दोषांचिलागीं ॥४३८॥
कां षड्रस खापरीं वाढिले । वाढूनि चोहटां ठेविले ।
ते सुणियांचेचि ऐसे झाले । जियापरी ॥ ४३९ ॥
तैसें भक्तिहीनाचें जिणें । जो स्वप्नींहि परि सुकृत नेणे ।
संसारदुःखासि भाणें । वोगरिलें ॥ ४४० ॥
म्हणौनि कुळ उत्तम नोहावें । जाती अंत्यजहि व्हावें ।
वरि देहाचेनि नांवें । पशूचेंहि लाभो ॥ ४४१ ॥
पाहें पां सावजें हातिरूं धरिलें । तेणें तया काकुळती मातें स्मरिलें । कीं तयाचें पशुत्व वावो जाहलें । पावलिया मातें ॥४४२॥

मां हि पार्थ व्यपाश्रित्य ये~पि स्युः पापयोनयः ॥
स्त्रियो वैश्यास्तथा शूद्रास्ते~पि यान्ति परां गतिम् ॥ ३२॥

अगा नांवें घेतां वोखटीं । जे आघवेया अधमांचिये शेवटीं ।
तिये पापयोनींही किरीटी । जन्मले जे ॥ ४४३ ॥
ते पापयोनि मूढ । मूर्ख जैसे कां दगड ।
परि माझ्यां ठायीं दृढ । सर्वभावें ॥ ४४४ ॥
जयांचिये वाचें माझे आलाप । दृष्टी भोगी माझेंचि रूप ।
जयांचें मन संकल्प । माझाचि वाहे ॥ ४४५ ॥

माझिया कीर्तीविण । जयांचे रिते नाहीं श्रवण ।
जयां सर्वांगीं भूषण । माझी सेवा ॥ ४६ ॥
जयांचे ज्ञान विषो नेणे । जाणीव मज एकातेंचि जाणे ।
जया ऐसें लाभे तरी जिणें । ए-हवीं मरण ॥ ४४७ ॥
ऐसा आघवाचि परी पांडवा । जिहीं आपुलिया सर्वभावा ।
जियावयालागीं वोलावा । मीचि केला ॥ ४४८ ॥
ते पापयोनीही होतु कां । ते श्रुताधीतही न होतु कां ।
परि मजसीं तुकितां तुकां । तुटी नाहीं ॥ ४४९ ॥
पाहें पां भक्तीचेनि आथिलेपणें । दैत्यीं देवां आणिलें उणें ।
माझें नृसिंहत्व लेणें । जयाचिये महिमें ॥ ४५० ॥
तो प्रल्हादु गा मजसाठीं । घेतां बहुतें संकटे सदा किरीटी ।
कां जें मियां द्यावें ते गोष्टी । तयाचिया जोडे ॥ ४५१ ॥
ए-हवीं दैत्यकुळ साचोकारें । परि इंद्रही सरी न लाहे उपरें ।
म्हणौनि भक्ति गा एथ सरे । जाति अप्रमाण ॥ ४५२ ॥
राजाज्ञेचीं अक्षरें आहाती । तियें चामा एका जया पडती ।
तया चामासाठीं जोडती । सकळ वस्तु ॥ ४५३ ॥
वांचूनि सोनें रुपें प्रमाण नोहे । एथ राजाज्ञाचि समर्थ आहे ।
तेंचि चाम एक जैं लाहे । तेणें विकती आघवीं ॥ ४५४ ॥
तैसें उत्तमत्व तैंचि तरे । तैंचि सर्वज्ञता सरे ।
जैं मनोबुद्धि भरे । माझेनि प्रेमें ॥ ४५५ ॥
म्हणौनि कुळ जाति वर्ण । हें आघवेंचि गा अकारण ।
एथ अर्जुना माझेपण । सार्थक एक ॥ ४५६ ॥
तेंचि भलतेणें भावें । मन मज आंतु येतें होआवें ।

आलें तरी आघवें । मागील वावो ॥ ४५७ ॥
जैसें तंवचि वहाळ वोहळ । जंव न पवती गंगाजळ ।
मग होऊनि ठाकती केवळ । गंगारूप ॥ ४५८ ॥
कां खैर चंदन काष्ठें । हे विवंचना तंवचि घटे ।
जंव न घापती एकवटे । अग्नीमाजीं ॥ ४५९ ॥
तैसे क्षत्री वैश्य स्त्रिया । कां शूद्र अंत्यजादि इया ।
जाती तंवचि वेगळालिया । जंव न पवती मातें ॥ ४६० ॥
मग जाती व्यक्ती पडे बिंदुलें । जेव्हां भावें होती मज मीनलें
। जैसे लवणकण घातले । सागरामाजीं ॥ ४६१ ॥
तंववरी नदानदींचीं नांवें । तंवचि पूर्वपश्चिमेचे यावे ।
जंव न येती आघवे । समुद्रामाजीं ॥ ४६२ ॥
हेंचि कवणें एकें मिसें । चित्त माझे ठायीं प्रवेशे ।
येतुलें हो मग आपैसें । मीचि होणें असे ॥ ४६३ ॥
अगा वरी फोडावयाचि लागीं । लोहो मिळो कां परिसाचे
आंगीं । कां जे मिळतिये प्रसंगी । सोनेंचि होईल ॥ ४६४ ॥
पाहें पां वालभाचेनि व्याजें । तिया व्रजांगनांचीं निजें ।
मज मीनलिया काय माझें । स्वरूप नव्हती ॥ ६५ ॥
नातरी भयाचेनि मिसें । मातें न पविजेचि काय कंसें ।
कीं अखंड वैरवशें । चैद्यादिकीं ॥ ४६६ ॥
अगा सोयरेपणेंचि पांडवा । माझें सायुज्य यादवां ।
कीं ममत्वें वसुदेवा- । दिकां सकळां ॥ ४६७ ॥
नारदा ध्रुवा अक्रूरा । शुका हन सनत्कुमारा ।
यां भक्तीं मी धनुर्धरा । प्राप्यु जैसा ॥ ४६८ ॥

तैसाचि गोपीकांसि कामें । तया कंसा भयसंभ्रमें ।
येरां घातकां मनोधर्में । शिशुपालादिकां ॥ ४६९ ॥
अगा मी एकुलाणीचें खागें । मज येवों पां भलतेनि मार्गें ।
भक्ती कां विषयविरागें । अथवा वैरें ॥ ४७० ॥
म्हणौनि पार्था पाहीं । प्रवेशावया माझ्या ठायीं ।
उपायांची नाहीं । वाणी एथ ॥ ४७१ ॥
आणि भलतिया जातीं जन्मावें । मग भजिजे कां विरोधावें ।
परि भक्त कां वैरिया व्हावें । माझियाचि ॥ ४७२ ॥
अगा कवणें एकें बोलें । माझेपण जर्‍ही जाहालें ।
तरी मी होणें आलें । हाता निरुतें ॥ ४७३ ॥
यालागीं पापयोनीही अर्जुना । कां वैश्य शूद्र अंगना ।
मातें भजतां सदना । माझिया येती ॥ ४७४ ॥

किं पुनर्ब्राह्मणाः पुण्या भक्ता राजर्षयस्तथा ।
अनित्यमसुखं लोकमिमं प्राप्य भजस्व माम् ॥ ३३॥

मग वर्णांमाजीं छत्रचामर । स्वर्ग जयांचें अग्रहार ।
मंत्रविद्येसि माहेर । ब्राह्मण जे ॥ ४७५ ॥
जे पृथ्वीतळींचें देव । जे तपोवतार सावयव ।
सकळ तीर्थांसि दैव । उदयलें जें ॥ ४७६ ॥
जेथ अखंड वसिजे यागीं । जे वेदांची वज्रांगी ।
जयांचेनि दिठीचिया उत्संगीं । मंगळ वाढे ॥ ४७७॥
जयांचिये आस्थेचेनि वोलें । सत्कर्म पाल्हाळीं गेलें ।
संकल्पें सत्य जियालें । जियांचेनि ॥ ४७८ ॥

जयांचेनि गा बोलें । अग्नीसि आयुष्य जाहालें ।
म्हणौनि समुद्रें पाणी आपुलें । दिधलें यांचिया प्रीती ॥४७९॥
मियां लक्ष्मी डावलोनि केली परौती । फेडोनि कौस्तुभ घेतला हातीं ।
मग वोढविली वक्षस्थळाची वाखती । चरणरजां ॥४८०॥
आझुनि पाउलाची मुद्रा । मी हृदयीं वाहें गा सुभद्रा ।
जे आपुलिया दैवसमुद्रा । जतनेलागीं ॥ ४८१ ॥
जयांचा कोप सुभटा । काळाग्निरुद्राचा वसौटा ।
जयांचे प्रसादीं फुकटा । जोडती सिद्धी ॥ ४८२ ॥
ऐसे पुण्यपूज्य जे ब्राह्मण । आणि माझ्या ठायीं अतिनिपुण ।
आतां मातें पावती हे कवण । समर्थावें ॥ ४८३ ॥
पाहें पां चंदनाचेनि अंगानिळें । शिवतिले निंब होते जे जवळें
। तिहीं निर्जिवींही देवांचीं निडळें । बैसणीं केलीं ॥ ४८४ ॥
मग तो चंदनु तेथ न पवे । ऐसें मनीं कैसेनि धरावें ।
अथवा पातला हें समर्थावें । तेव्हां कायी साच ॥ ४८५ ॥
जेथ निववील ऐशिया आशा । हरें चंद्रमा आधा ऐसा ।
वाहिजत असे शिरसा । निरंतर ॥ ४८६ ॥
तेथ निववितां आणि सगळा । परिमळें चंद्राहूनि आगळा ।
तो चंदनु केवीं अवलीळा । सर्वांगीं न बैसे ॥ ४८७ ॥
कां रथ्योदकें जियेचिये कासे । लागलिया समुद्र जालीं अनायासें
। तिये गंगेसि काय अनारिसें । गत्यंतर असे ॥४८८॥
म्हणौनि राजर्षि कां ब्राह्मण । जयां गति मति मीचि शरण्य ।
तयां त्रिशुद्धी मीच निर्वाण । स्थितीही मीचि ॥ ४८९ ॥
यालागीं शतजर्जर नावें । रिगोनि केवीं निश्चिंत होआवें ।

कैसेनि उघडिया असावें । शस्त्रवर्षीं ॥ ४९० ॥
आंगावरी पडतां पाषाण । न सुवावें केवीं वोडण ।
रोगें दाटला आणि उदासपण । वोखदेंसी ॥ ४९१ ॥
जेथ चहूंकडे जळत वणवा । तेथूनि न निगिजे केवीं पांडवा ।
तेवीं लोकां येऊनि सोपद्रवां । केवीं न भजिजे मातें ॥४९२॥
अगा मातें न भजावयालागीं । कवण बळ पां आपुलिया
आंगीं । काई घरीं कीं भोगी । निश्चिंती केलीं ॥ ४९३ ॥
नातरी विद्या कीं वयसा । ययां प्राणियांसि हा ऐसा ।
मज न भजतां भरंवसा । सुखाचा कोण ॥ ४९४ ॥
तरी भोग्यजात जेतुलें । तें एका देहाचिया निकिया लागलें ।
आणि एथ देह तंव असे पडिलें । काळाचिये तोंडीं ॥४९५॥
बाप दुःखाचें केणें सुटलें । जेथ मरणाचे भरे लोटले ।
तिये मृत्युलोकींचिये शेवटिलें । येणें जाहालें हाटवेळे ॥४९६॥
आंता सुखेंसि जीविता । कैंचीं ग्राहिकी किजेल पंडुसुता ।
काय राखोंडी फुंकितां । दीपु लागे ॥ ४९७ ॥
अगा विषाचे कांदे वाटुनी । जो रसु घेईजे पिळुनी ।
तया नाम अमृत ठेवुनी । जैसें अमर होणें ॥ ४९८ ॥
तेवीं विषयांचें जें सुख । तें केवळ परम दुःख ।
परि काय कीजे मूर्ख । न सेवितां न सरे ॥ ४९९ ॥
कां शीस खांडूनि आपुलें । पायींच्या खतीं बांधिलें ।
तैसें मृत्युलोकींचें भलें । आहे आघवें ॥ ५०० ॥
म्हणौनि मृत्युलोकीं सुखाची कहाणी । ऐकिजेल कवणाचिये
श्रवणीं । कैंची सुखनिद्रा अंथरुणीं । इंगळांच्या ॥ ५०१ ॥

जिये लोकींचा चंद्र क्षयरोगी । जेथ उदयो होय अस्तालागीं ।
दुःख लेऊनि सुखाची आंगीं । सळित जगातें ॥ ५०२ ॥
जेथ मंगळाचिया अंकुरीं । सवेंचि अमंगळाची पडे पोहरी ।
मृत्यु उदराचिया परिवरी । गर्भु गिंवसी ॥ ५०३ ॥
जें नाहीं तयातें चिंतवी । तंव तेंचि नेइजे गंधर्वीं ।
गेलियाची कवणें गांवीं । शुद्धी न लगे ॥ ५०४ ॥
अगा गिंवसितां आघविया वाटी । परतलें पाऊलचि नाहीं किरीटी ।
सैंघ निमालियांचिया गोठी । तियें पुराणें जेथिंचीं ॥५०५॥
जेथिंचिये अनित्यतेची थोरी । करितया ब्रह्मयाचे आयुष्यवेरी
। कैसें नाहीं होणें अवधारीं । निपटूनियां ॥ ५०६ ॥
ऐसी लोकींची जिये नांदणूक । तेथ जन्मले आथि जे लोक ।
तयांचिये निश्चिंतीचें कौतुक । दिसत असे ॥ ५०७ ॥
पैं दृष्टादृष्टाचिये जोडी- । लागीं भांडवल न सुटे कवडी ।
जेथ सर्वस्वें हानि तेथ कोडी । वेंचिती गा ॥ ५०८ ॥
जो बहुवें विषयविलासें गुंफे । तो म्हणती उवाईं पडिला सापें
। जो अभिलाषभारें दडपे । तयातें सज्ञान म्हणती ॥ ५०९ ॥
जयाचें आयुष्य धाकुटें होय । बळ प्रज्ञा जिरौनि जाय ।
तयाचे नमस्कारिती पाय । वडील म्हणुनी ॥ ५१० ॥
जंव जंव बाळ बळिया वाढे । तंव तंव भोजे नाचती कोडें ।
आयुष्य निमालें आंतुलियेकडे । ते ग्लानीचि नाहीं ॥ ५११ ॥
जन्मलिया दिवसदिवसें । हों लागे काळाचेंचि ऐसें ।
कीं वाढती करिती उल्हासें । उभविती गुढिया ॥ ५१२ ॥
अगा मर हा बोलु न साहती । आणि मेलिया तरी रडती ।

परि असतें जात न गणिती । गहिंसपणें ॥ ५१३ ॥
दर्दूर सापें गिळिजतु आहे उभा । कीं तो मासिया वेंटाळी जिभा
। तैसें प्राणिये कवणा लोभा । वाढविती तृष्णा ॥५१४॥
अहा कटकटा हें वोखटें । इये मृत्युलोकींचें उफराटें ।
एथ अर्जुना जरी अवचटें । जन्मलासी तूं ॥ ५१५ ॥
तरि झडझडोनि वहिला निघ । इये भक्तीचिये वाटे लाग ।
जिया पावसी अव्यंग । निजधाम माझें ॥ ५१६ ॥

मन्मना भव मद्भक्तो मद्याजी मां नमस्कुरु ।
मामेवैष्यसि युक्त्वैवमात्मानं मत्परायणः ॥ ३४॥

ॐ तत्सदिति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे
श्रीकृष्णार्जुनसंवादे राजविद्याराजगुह्ययोगो नाम नवमोऽध्यायः ॥९॥

तूं मन हें मीचि करीं । माझिया भजनीं प्रेम धरीं ।
सर्वत्र नमस्कारीं । मज एकातें ॥ ५१७ ॥
माझेनि अनुसंधानें देख । संकल्पु जाळणें निःशेख ।
मद्याजी चोख । याचि नांव ॥ ५१८ ॥
ऐसा मियां आथिला होसी । तेथ माझियाचि स्वरूपा पावसी
। हें अंतःकरणींचें तुजपासीं । बोलिजत असें ॥ ५१९ ॥
अगा अवघिया चोरिया आपुलें । जें सर्वस्व आम्हीं असें
ठेविलें । तें पावोनि सुख संचलें । होऊनि ठासी ॥ ५२० ॥
ऐसें सांवळेनि परब्रह्में । भक्तकामकल्पद्रुमें ।
बोलिलें आत्मारामें । संजयो म्हणे ॥ ५२१ ॥
अहो ऐकिजत असें कीं अवधारा । तंव इया बोला निवांत

म्हातारा । जैसा म्हैसा नुठी कां पुरा । तैसा उगाचि असे ॥५२२॥
तेथ संजयें माथा तुकिला । अहा अमृताचा पाऊस वर्षला ।
कीं हा एथ असतुचि गेला । सेजिया गांवा ॥ ५२३ ॥
त-ही दातारु हा आमुचा । म्हणौनि हें बोलतां मैळेल वाचा ।
काय कीजे ययाचा । स्वभावोचि ऐसा ॥ ५२४ ॥
परि बाप भाग्य माझें । जे वृत्तांतु सांगावयाचेनि व्याजें ।
कैसा रक्षिलों मुनिराजें । श्रीव्यासदेवें ॥ ५२५ ॥
येतुलें हें वाड सायासें । जंव बोलत असे दृढमानसें ।
तंव न धरवेचि आपुलिया ऐसें । सात्त्विकें केलें ॥ ५२६ ॥
चित्त चाकाटलें आटु घेत । वाचा पांगुळली जेथिंची तेथ ।
आपाद कंचुकित । रोमांच आले ॥ ५२७ ॥
अर्धोन्मीलित डोळे । वर्षताति आनंदजळें ।
आंतुलिया सुखोर्मींचेनि बळें । बाहेरी कांपे ॥ ५२८ ॥
पैं आघवाचि रोममूळीं । आली स्वेदकणिका निर्मळी ।
लेइला मोतियांची कडियाळीं । आवडे तैसा ॥ ५२९ ॥
ऐसा महासुखाचेनि अतिरसें । जेथ आटणी हों पाहे जीवदशे
। तेथ निरोपिलें व्यासें । तें नेदीच हों ॥ ५३० ॥
आणिक श्रीकृष्णाचें बोलणें । घोकरी आलें श्रवणें ।
कीं देहस्मृतीचा तेणें । वापसा केला ॥ ५३१ ॥
तेव्हां नेत्रींचें जळ विसर्जी । सर्वांगींचा स्वेदु परिमार्जी ।
तेवींचि अवधारा म्हणे हो जी । धृतराष्ट्रातें ॥ ५३२ ॥
आतां श्रीकृष्णवाक्यबीजा निवाडु । आणि संजय सात्त्विकाचा बिवडु ।
म्हणौनि श्रोतयां होईल सुरवाडु । प्रमेय पिकाचा ॥५३३॥

अहो अळुमाळ अवधान देयावें । येतुलेनि आनंदाचे राशीवरी
बैसावें । बाप श्रवणेंद्रिया दैवें । घातली माळ ॥ ५३४ ॥
म्हणौनि विभूतींचा ठावो । अर्जुना दावील सिद्धांचा रावो ।
तो ऐका म्हणे ज्ञानदेवो । निवृत्तीचा ॥ ५३५ ॥

इति श्रीज्ञानदेवविरचितायां भावार्थदीपिकायां नवमोऽध्यायः ॥

******

॥ रामकृष्णहरि ॥

सेवाभावी संतचरणरज

बाळकृष्ण प्रकाश कदम

जय हरि सांस्कृतीक प्रतिष्ठान, सोलापूर

(इतर PDF ग्रंथासाठी संपर्क - ९७६५६५३८०५)

******